

EMİR HÜSEYİNİN SORULARI

*Bilgi ve mana ehlinden manaya ait sorum var.

*Hakikat sırlarına dair birkaç müşkülüm var ki onların cevabını akli başında olanlara ver, söyle.

1. İlk düşünceye daldığım, şaşırıp kaldığım şey şu: Düşünce dedikleri şey nedir?

*Düşüncenin başlangıcına alâmet nedir... Sonu hakkında ne dersin?

2. Yolumuzda şart olan hangi düşüncedir? Neden düşünce bazen ibadettir, bazen günah?

3. Ben kimim? Bana benden haber ver... kendinden kendine git derler. Bunun manası ne?

4. Yolcu nasıl kişidir? Yola giden kimdir? Kime tam ve kamil kişi diyeyim?

5. Vahdet sırrına kim vakıf olur... arif olan neyi bilir, anlar?

6. Peki... bilinenle bilen o tek ve temiz Tanrı'dan ibaretse bu bir avuç toprağın başındaki sevda nedir?

7. Kimdir o "Enelhak- Ben Hakk"ım" diyen? Ne dersin? O nurlara gark olmuş, o nurlanmış kişi saçma mı söyledi?

8. Yarattılmış olan hakikat yolcusuna neden vasıl olmuş derler... onun yol alması, bu erişmesi nasıl olur?

*Yoksa mümkün, mümkünlükten çıktı mı ki? Bu nasıl olur... buna imkan var mı?

9. Mümkünün vacibe ulaşması ne demek... yakınlık, uzaklık, bu yakınlıkta, bu kavuşmada ileri gidiş, geri kalış nedir?

10. Hangi denizdir, nasıl denizdir o deniz ki kıyısı sözdür; dibinden nasıl bir inci çıkar?

*Sedef, bu inciyi nasıl elde eder, söyle...açıkça bildir, bu denizin dalgası nereye vurur?

11. Küliden daha fazla olan cüzü" hangi cüzü"dür... o cüz"ü arayıp bulmanın yolu nedir?

*Âlem, Tanrı'dan ayrıysa, âlemin, Tanrı'dan ayrı bir varlığı varsa her şeyin hakikatte var olduğu meydana.

*Fakat âlemin esasen bir varlığı yoksa her söylenen, her duyulan şey hayâlden ibaret olur.

12. Evveli olmayanla sonradan meydana gelen, nasıl oldu da birbirinden ayrıldı... bu, âlem oldu, öbürü Tanrı?

13. Mâna eri, sözünde göze, dudağa işaret etmekle ne murat eder?

14. Şarabın, mumun, güzelin manası ne...meyhaneye düşmek, sarhoş olmak da ne demek?

15. Put, zünnar ve gâvurluk bu makamda hep Hak"sa âlâ... değilse bunlardan maksat ne? Söyle!

*Ne dersin? Bu söylenen şeylerin hepsi saçma da bunlarda gizli bir hakikat hiç mi yok?

*Hakikate erişenin mecazla işi mi olur? Onların sözleri sırrın da içyüzüdür... başka bir şey sanma!

*Bu müşkülümü kim hallederse ona canımı da bağışlarım, gönlümü de.

*Hüseyni"nin sözleri hasbihâldir ve bu soru, onu sınamak için sorulmuştur.

ÖNSÖZ

Cana düşünmeyi öğreten, gönül mumunu can nuriyle parlatıp aydınlatan Tanrı adıyla.

İki âlem de onun ihsaniyle aydınlandı; Âdem"ın toprağı, onun nuriyle gülbahçesi kesildi.

Tanrı, öyle bir kudret sahibidir ki bir bakışta "Kâf" ile "Nun" dan iki cihanı da meydana getiriverdi.

Kudretinin kafı kaleme nefes bağışlar bağışlamaz yokluk levhinde binlerce suret izhar etti.

(5)İki âlem de o nefesten meydana geldi. Âdem'in ruhu da o nefesten kendini gösterdi.

Bu akıl, bu iyiyi kötüyü ayırt ediş, insanda zuhur etti de insan, bu suretle her şeyin aslını bildi, anladı.

Kendini muayyen bir şahıs halinde görünce "Ben neyim ki" diye bir düşünceye daldı...

Cüzi âlemden külli âleme vardı, oradan da tekrar bu dünyaya dönüp geldi.

Dünyayı âdeta itibari bir şey gördü...sanki tek varlık, bütün sayılara yayılmıştı... sanki tek varlık, bütün sayıları meydana getirmişti.

(10) Halk âlemi de o bir nefesten var oldu, Emir âlemi de... çünkü aslına giden o nefes yok mu... gelen de oydu işte.

Fakat burada hakikatte ne gelmek var, ne gitmek... iyice bir baksan görürsün ki gelmek, gitmekten ayrı bir şey değil.

Her şey, gerisin geriye aslına döndü de görünmeyen şeyler de bir şeyden ibaret oldu, görünen şeyler de.

Ne yücedir o Tanrı ki evveline evvel yoktur. Bir nefeste iki cihanın önünü de izhar eder, sonunu da.

Halk ve emir âlemi , o makamda birleşti, bir, çoğaldı... çok da azalıp bir oldu.

(15) Bu ayrı görüş, senin vehminden meydana gelen bir şey. Hakikatteyse pek hızlı dönüp duran tek bir noktadan başka bir şey yok.

Ortada başladığı yerden sona, yani yine oraya kadar dönüp duran tek bir noktadan meydana gelme tek bir hat var... varlık bundan ibaret. Bütün âlem halkı da görünüşte var olan o iradeyle dönmekte.

Bu yolda peygamberler, kervan başlarına benzer. Kervanların kılavuzları onlar.

İçlerinde kervan başlarının başı, bu kafilenin reisi de Efendimizdir. O, bu işte hem ön, hem son.

Ahad, Ahmed'in miminde göründü...bu dönüşte evvel, nihayet in ta kendisi oldu.

(20) Bu yolun sonu onunla tamamlandı. "Halkı Tanrı'ya çağırırmaktayım" ayeti ona indi.

Onun gönülleri açıcı durağı, "Cem"ül Cem" makamıdır. Canlara canlar katan güzel yüzü, bu topluluğun mumudur.

O, ileridedir, bütün gönülleri onun ardında. Canların elleri, onun eteğine sarılmıştır.

Bu yolda seyreden velilerin ileri gidenleri de duraklarından bir nişane verirler, geri kalanları da.

Makam ve derecelerini anlayınca bilenle bilinen hakkında söz söylemişler,

(25) Birisi birlik denizine dalıp "Enelhak" demiş, öbürü yakınlıktan, uzaklıktan, geminin gidişinden, yürüyüşünden bahsetmiştir.

Birisi zahir bilgisini elde etmiş, deniz kıyısının kuruluşunu anlatmış;

Öbürü denizdeki inciye ele geçirmiş, kınanmalara amacolmuş, bir diğeri inciye bırakmış, sedefte bahse koyulmuştur.

Biri cüzden, külden söz açmış, bir kadim ve hadisten söze girişmiş;

Biri saçı, sakalı, bıyığı, şarabı, mumu, güzeli anlatmış;

(30) Öbürü, kendi varlığını, kendi zannını söylemiş, bir başkası da puta, zünnara dalıp kendisinden geçmiştir.

Bu sözlerin hepsi de, söyleyenlerin mertebelerine uygun olduğundan halk, mânalarını anlamada müşküle düşmüştür.

Bunların mânalarını anlamayarak şaşırıp kalan kişinin mutlaka bilmesi, öğrenmesi lâzımdır.

Hicretin yedi yüz on yedinci yılı şevvalinde

Horasanlılar tarafından gönderilen ve binlerce lûtfâ, ihsana sahip bulunan bir elçi geldi.

(35) Horasan'da her çeşit hüner ve marifette nur kaynağı olan güneş gibi şöhret kazanmış ulu bir zat vardır.

Bu zamanda büyük olsun, küçük olsun, bütün Horasan halkı, ona ulu demiş, onun yüceliğini tasdik etmiştir.

O cihanın canı, canın gözünün nuru... salıkların imamı Seyyit Hüseyini'dir(bu kısım, Konya nüshasında yoktur).

İşte o ulu zat, bu mânalara dair bir mektup yazarak bilenlere yollamış;

Mektubunda hakikati işaretlerle anlatan velilerin, anlaşılması müşkül olan bazı sözlerini,

(40) Şiir halinde yazıp söz bakımından az, mâna bakımından geniş bir cihan olan o müşkülleri birer birer sormuştu.

Elçi, mektubu okuyunca bu iş, dillere düştü.

Mecliste bulunan azizlerin hepsi de bana yüz tuttular.

İçlerinden bu mânaları bilen ve bizden yüzlerce defa duyup işiten birisi

Dedi ki: "Bu mektuba hemen bir cevap yaz...bütün halk da faydalansın!"

(45) Ne lüzumu var dedim... ben meseleleri risalelerimde kaç kere yazdım...

Doğru, dedi; fakat nasıl soruluyorsa öyle yazmanı bu sorulara manzum bir cevap vermeni isteriz.

Bu hususta bir hayli ısrar etti; nihayet o mektuba kısa, fakat mânası geniş ve etraflı bir cevap yazdım.

Kalabalık bir topluluk ortasında ve bir an içinde düşünmeden, tekrarlamadan bu sözleri söyleyiverdim.

Artık onlarda lûtuflarıyla, ihsanlarıyla ayıbımıza bakmasınlar, kusurumuza kalmasınlar.

(50) Herkes de bilir ki ben, ömrümde dileyerek, şiir söylemeye kalkışmadım.

Kudretim vardı, söyleyebilirdim. Fakat pek nadir söyledim.

Nesirle birçok kitaplar yazdım ama mesnevi tarzında ve manzum söz söylemedim.

Mâna, aruza, kafiye sığmaz...mâna, öyle her kaba sığışmaz.

Mânalar, asla harfe girmez... engin deniz bir kab içine sığamaz ki.

(55) Mânaları, nesir olarak bile harfe sığtıramazken neden bir de onları manzum olarak söyleyemeye kalkışalım?

Bu sözlerle övünüyorum; şükür olarak söylüyor, gönül ehline özürler getiriyorum.

Şairlikten utanacak değilim ya... yüzlerce yıl geçer de yine Attar gibi bir şair gelmez.

Şu risalede bu çeşit yüzlerce sır âlemi söylesem bile yine sözlerim, Attar'ın dükkânından bir kokudur.

Fakat şu muhakkak ki sözlerim, şeytanların meleklerden haber çalması gibi çalıp çırpma, söz değil.

(60) Hulâsa: Mektuptaki sorulara artıksız, eksiksiz ve bir solukta birer birer cevap verdim.

Elçi, o mektubu hürmetle alıp geldiği yola hareket etti.

Bu sefer, yine mektubu yazmama sebep olan o aziz dost, "Şunu biraz genişlet.

Söylediğin mânaları etraflıca anlat. Onları, bilgi varlığından meydana çıkar, apaçık bir hale getir" dedi.

O vakitler, bu mektuba hal zevkine ait bir şeyler katarak genişletmeye mecalim yoktu.

(65) Zaten hal zevkini lâfla anlatmaya imkân yok. O halin ne çeşit bir şey olduğunu ancak hale sahip olan bilir.

Fakat dini tebliğ edenin sözüne uyup din hususunda bir şey isteyenini isteğini reddedemedim.

O sırlar daha aydın, daha açık bir hale girsin diye natıkamın dudusu söze geldi.

Tanrı'nın lutfiyle, Tanrı'nın yardımıyla hepsini birkaç saat içinde söyledim.

Gönül, Tanrı'dan bu risaleye bir ad isteyince "Bu bizim Gülşenimizdir" diye cevap geldi.

(70) Madem ki Tanrı, bu risaleye "Gülşen" adını taktı, artık ondan bütün gönül gözleri aydınlatacaktır elbet.

SORU 1.

"İlk düşünceye daldığım, şaşırıp kaldığım şey şu: Düşünce dedikleri şey nedir?"

* * *

Bana düşünce nedir, söyle., bunun mânasını anlamak hususunda şaşırıp kaldım dedin.

Düşünce, batıldan hakka gitmek, cüz"üde mutlak olan küllü görmektir.

Buna dair kitaplar meydana getiren hakimler, düşünceyi tarif ederken şöyle demişler:

(75) Gönülde bir tasavvur meydana geldi mi önce ona hatırlayış adı verilir.

Düşünceye daldın da bu dereceyi aşkın mı düşüncen, örfte ibret adını alır.

Akıllıca düşünce, bir işi etraflıca düşünüp başarmaya yarayan tasavvurdur.

Bilinen şeyler hatırlanır da zihinde bir tertibe tabi tutulursa anlaşılmayan ve anlaşılması istenen şey bilinir, anlaşılır.

Kıyasta mukaddem, babaya benzer, tali anaya. Netice de çocuk gibidir kardeş.

(80) Fakat bir hükme varmak için yapılan bu tertip, mantık bilmeye bağlıdır.

Ama bir de şu var ki Tanrı yardımı olmadıkça yapılan tertip ve varılan hüküm, ancak taklide uymadır. Taklidin ta kendisidir.

Bu, uzak ve uzun bir yoldur. Bırak bu yolu da bir zamancağız olsun Musa gibi asayı terk et...

Eymen vadisine gel; ağaç bile sana "Ben Tanrı'yım, Tanrı" desin!

Hakikatte, erişen, her şeyin hakikatini gören, ilk bakışta varlık nurunu görür.

(85) Marifete sahip olan ve o tertemiz varlık nurunu gören, neyi görse önce Tanrı'yı görmüş olur.

İyi düşünce için gönülden her şeyi çıkarmak, gönlü arıtmak gerek. Ondan sonra da Tanrı yardımı şimşeginden bir nurdur çakmalı.

Tanrı, birisine yol göstermedi mi o adama mantıkla hiçbir kapı açılmaz.

Felsefeye düşkün hâkim, şaşırıp kaldığından bu âlemi ancak imkân âlemi olarak görür de.

Vacibi mümkünle ispata kalkışır. Bundan dolayı da Vacibin zatında hayrete düşer.

(90) Bazen devre saplanır ters yüzüne gitmeye başlar... bazen teselsüle kapılır, teselsülde hapis olur gider.

Aklı, varlıkla uğraşıp durduğundan ayağı teselsüle bağlanır.

Her şey, zıddıyla meydana çıkar. Fakat Tanrı'nın ne benzeri vardır, ne zıddı!

Eşi, benzeri olmayınca da bilmem ki akla uyan, onu nasıl bilebilir?

Mümkün, Vacibe örnek olamaz ki... şu halde mümkünle sarılan onu nasıl bilebilir, nasıl?

(95) Ne bilgisizdir akla uyan adam... ovaya düşmüş, ortalığı aydınlatan parlak güneşi mumla aramakta!

Güneş bir halde kalsaydı ışığı da bir çeşit olurdu.

Fakat bu ışığın onun ışığı olduğunu, içle derinin, hakikat âlemiyle bu âlemin arasında hiçbir fark bulunmadığını kimse bilmez.

Âlemi, baştan başa Tanrı nurunun ışığı bil. Tanrı, âlemde, meydanda olduğu için gizlenmiştir; meydanda oluşu, gizli kalmasına sebep olmuştur.

Tanrı nuru ne bir yerden bir yere gider, ne bir halden bir hale girer. O ne değişir, ne başka bir şekle bürünür.

(100) Sen âlemi daima kendi varlığıyla duruyor sanırsın.

Kimde uzun uzadıya düşüncelere dalan akıl varsa onun önüne pek çok baş döndürecek şeyler çıkar; ne kadar şaşırır o adam!

Bu abes, bu işe yaramaz aklın uzun düşüncelere dalması yüzünden birisi felsefeye düşmüştür, öbürü hulûle inanmıştır.

Akılda o nuru görmeye kudret yok... yürü, onu görmek için başka bir göz ara!

Felsefenin iki gözü de şaşı da onun için Tanrı'yı bir göremez.

(105) Teşbih görmezlikten ileri gelir; tenzihe ait anlayış da tek gözlü olmadan.

Tenasuh, görüş darlığından meydana çıkar, onun için küfürdür, aslı yoktur.

İltizal yolunu tutan, anadan doğma kör gibi bütün yüceliklerden nasipsizdir.

Tevhit zevkini tatmayan kelâmcı, taklit bulutuyla örtülmüş, karanlıklarda kalmıştır.

Zahir ehlinin iki gözünde de kuru ağrı var... onlar, âlemde görünen şeylerden başka bir şey göremezler.

(110) Onun için Tanrı hakkında az çok söz söyleyenler, hep kendi görüşlerini anlatmışlardır.

Tanrı'nın zatıyla nelikten de münezzehtir, nitelikten de, söylenen sözlerin hepsinden yücedir o!

SORU 2.

"Yolumuzda şart olan hangi düşüncedir? Neden düşünce bazen ibadettir, bazen günah?"

* * *

Tanrı sıfatlarını, Tanrı nimetlerini düşünmek yol şartıdır. Fakat Tanrı'nın zatını düşünmek, günahın ta kendisidir.

Tanrı'nın zatını düşünmek boştur, saçmadır. Eldekini elde etmeye çalışmak bil ki, olmayacak bir şeydir!

(115) Âlemdeki şeyler, Tanrı'nın zatından nurlanan, zatına delalet eden şeylerdir. Fakat zatı, onlarla nurlanmaz ki!

Bütün âlem, onun varlığından meydana gelmişken, varlığı nasıl olur da âlemde görünür?

Tanrı zâtının nuru, görünen şeylere sığmaz; onun ululuk nurları her şeyi kahreder.

Aklı bırak da Hak'la bulunmaya bak... yarasanın gözünde güneşi görmeye kudret yok.

Tanrı nurunun kılavuz olduğu yerde Cebrail'in sözü mü olur?

(120) Melek de Tanrı tapısına yakındır, o yakınlığa erişmiştir ama "Öyle bir zamanım olur ki Tanrı'yla beraber olurum" makamına giremez ki.

Tanrı nuru, meleğin bile kanadını yakarsa artık, akli, haydi haydi baştan ayağa kadar yaktı gitti!

Tanrı'nın pek parlak, pek nurlu olan zatına karşı aklın nuru, güneşe bakmaya çalışan göze benzer.

Göz, güneşe bakmaya kalkıştı mı kamaşır, kararır, bir şey görmez olur.

Fakat bir bilsen...karanlık, Tanrı zatının nurudur. Âbıhayat, o karanlık içindedir.

(125) O kara nur, ancak göz nurunu alır. Sen bakışı bırak... zaten burası bakış yeri değil!

Tertemiz âlemin toprakla ne münasebeti var? Anlayış, anlamdaki aczi anlamaktan ibarettir.

Tanrı, doğrusunu daha iyi bilir ya... yüz karalığı, mümkün olan şeylerden iki âlemde de ayrılmaz.

Derviş, iki âlemde de yüz karası olan yokluk yok mu... eksiksiz, artıksız aradığını bulacağını ulu şehir, o yokluktur işte!

Ne diyeyim? Bu nükte pek ince: Apaydın gece kapara gündüz içinde!

(130) Tecelli eserlerinin görüldüğü bu makama dair söyleyecek sözlerim var... var ama söylememek daha doğru.

Güneş kaynağını görmek istiyorsan başka bir göze ihtiyacın var.

Çünkü baş gözünde o kudret yok. yalnız aydın güneşin suya aksini görebilir.

Zira güneşin sudaki aksi, güneş kadar nurlu değildir. Bu yüzden onu görebilirsin. Bu suretle görüşün, anlayışın da birazcık artar.

Yokluk Mutlak Varlığın aynasıdır. Tanrı nurunun aksi yoklukta görünür.

(135) Yokluk, varlıkla karşı karşıya gelince hemencecik onda bir akistir, göründü...

Birlik, şu çokluk âlemiyle zuhur etti. Biri sayarsan çoğalır ya.

Sayı, önce birdir. Ama saydın mı, sonu gelmez.

Yokluk esasen tertemizdir, Onda hiçbir şey yoktur. Ondan dolayı gizli hazine yoklukta zahir oldu.

“Ben bir gizli hazineydim” hadisini oku da o gizli hazineyi açıkça gör.

(140) Yokluk aynadır, âlem o aynadaki aksis; insan da o aksin gözü gibidir. Ayna karşısındakiyse o göz içinde gizlenmiştir.

Sen aynadaki aksin gözüsün. Tanrı, o gözün nuru, göz bebeği. Tanrı, bu gözle o göz bebeği olan nuru... bu gözle kendi kendisini görür.

Âlem, insan olmuştur, insan da âlem. Bundan daha temiz, bundan daha güzel bir anlatış da olamaz.

Bu işin aslına iyice bir bakarsan anlarsın ki gören de odur, göz de, görünen de o!

Hadisi kutsi, “Benimle görür” diye bu mânayı anlatmıştır.

(145) Âlemi baştan başa bir ayna bil, her zerrede yüzlerce güneş parlamakta.

Bir katranın yüreğini yarsan ondan yüzlerce arı duru deniz coşar.

Toprağın her cüzüne baksan binlerce insan görürsün.

Âzâ bakımından sivrisinek, filin aynıdır (onun da eli kolu, ağzı burnu var, öbürünün de). Ad bakımından katra, Nil'in eşidir (o da su, bu da).

Bir Habbenin içinde yüzlerce harman var... bir buğday tanesine bir âlem sığmış!

(150) Sivrisineğin kanadında bile can var... göz bebeğinin içinde bile koca bir gökyüzü gizli.

Yürekteki o kara noktacık, küçüklüğüyle beraber iki cihan Tanrısının konağı!

O noktacıkta iki âlem de toplanmış, birikmiş... insanı gâh Şeytan etmekte, gâh Âdem!

Bak hele...âlemde her şey, her şeyle yoğrulmuş, karışmış, birleşmiş. Melek Şeytanda gizli, Şeytan Melekte!

Bütün ağaç nasıl tohumdaysa, tohum nasıl ağaçtan meydana geliyorsa her şey de her şeyle bir... kâfirden mümin meydana gelmede, müminden kâfir!

(155) Bütün devir... günler, aylar, yıllar, tek bir noktanın içine toplanmış, bir âna sığışmış!

Ezelle ebet birbirinin aynı. (Son zamanda) İsa'nın gökten inişiyle (ilk yaradılıştaki) Âdem'in icadı bir içinde.

Başladığı noktadan itibaren dönüp duran şu devran, binlerce şekle bürünüp görünmekte.

Her noktadan bir dönül başlamakta, yine o noktada bitmekte, merkez de o, bu dönüşte dönen de o!

Bir zerreyi bile yerinden oynatsan baştan başa bütün âlem bozular gider.

(160) Her şey başı dönmüş, hayran bir halde... bir zerre bile imkân sınırından dışarıya ayak atmamış.

Varlıkları, kendilerini cüzilik âlemine hapsedmiş, külli âleme ulaşmakta ye"se düşmüşler.

Sanki daima dönmekteler, fakat daima hapis içindeler. Varlıklarından soyunup duruyorlar, daima da varlığa bürünmekteler!

Hepsi de daima kendi varlığını bilmekte; bu varlıktan Tanrı tapısına doğru yol almakta.

(165) Sevgilinin cana canlar katan yüzü her zerreyi perde etmiş, her perdenin altında gizli olan o yüz!

Sen âlem diye ancak bir sözdür duydun... fakat hele bir gel de âlemden ne gördün, onu söyle!

Suretten ne gördün...mânanan ne anladin? Ahret nedir? Dünya nasıl bir âlemdir?

Söyle bakalım, Simurg nedir, Kafdağı ne? Cennet, Cehennem, A"râf ne demek?

O görünmeyen, o bir günü bir yol olan âlem, hangi âlem?

(170) Âlem, bu gördüğün âlemden ibaret değil ya... âyette "Görmediğiniz şeyler" denmekte; işitmedin mi?

Gel, göster hele. Cabelka hangi âlem, Cabelsa şehrinin bulunduğu cihan, hangi cihan?

Bir düşün bakalım... doğular ne demek, batılar ne demek? Çünkü bu âlemde bir doğudan, bir batıdan başka doğu, batı yok.

Abbasoğlu'nun "Tanrı, onlara benzer ve eşit olarak yeryüzünü yarattı" âyetinin tefsirinde söylediği sözünü duy da kendini iyi tanı!

Sen uykudasın, bu gördüklerin de hayâl. Ne görüyorsan misalden ibaret!

(175) Mahşer sabahı uyandın mı anlarsın ki gördüklerinin, bildiklerinin hepsi vehimden, zandan başka bir şey değilmiş!

Şaşı göz düzeldi de gördüğü hayâl ortadan kalktı mı yeryüzü de değişir, gökyüzü de.

Âlem güneşi yüz gösterdi mi ne zührenin nuru kalır, ne ayın, ne güneşin!

O güneşten kayaya bir ışık vursa kaya bile boyanmış yün kumaş gibi param parça olur.

Şimdi kudretin varken davran...kudret elinden gitti mi bilmişsin, ne fayda?

(180) Ey baş aşağı çamura düşmüş, ayağı balçığa batıp kalmış adam, sana gönül âlemine dair ne söyleyeyim ben?

Âlem, senin de, sen âciz kalmışsın. Senden daha mahrum kimseyi kim görmüştür ki?

Mahsuplar gibi bir konakta oturmuş, aciz eliyle ayağını bağlamışsın!

Karılar gibi devletten yüz çevirmiş, alçaklık bucağında oturmuşsun.... Bilgisizliğinden utanmıyorsun bile.

Âlemdeki erler kanlara bulanmış... sen, başını örtmüşsün, dışarıya bir adım bile atmıyorsun.

(185) Şu kocakarılar dininden ne anladin da sence bilgisizlik caiz oluyor?

Kadınların aklı da eksiktir, dini de. Niçin erkekler onların yolunu tutsun?

Erkeksen dışarı çık da bak... önüne çıkana dalıp kalma, geç onlardan!

Konaklarda bir an bile dinlenme... yoldaş ve binek kaygusuna düşüp bekleme!

Halil gibi yürü, Tanrı'yı iste... geceyi gündüze kat, gündüzü geceye!

(190) Yıldızla ay ve yüce güneş, histir, hayâldir, aydın akıldır.

Yolcu, bunların hepsinden geç, yürü... daima "Ben batanları sevmem" de!

Yahut da İmran oğlu Musa gibi bu yolda "Ben Tanrı'yım" sesini duyuncaya kadar git!

Varlık dağın, yerinde durdukça "Rabbim bana görün" sözünün cevabı "Sen beni göremezsin" sözüdür."

Hakikat kehlibardır, varlığın saman çöpü. Ortada varlık dağın kalmadı mı yol da nedir ki? Ulaştın gitti!

(195) Tecelli nuru, varlık dağına vurdu mu o dağ, yoldaki toprak gibi alçalır, ezilir, yok olur.

Yoksul, bir cezbeğe uğradı mı padişah olur, sultanlık eder de koca dağı bir anda saman çöpü sayıverir!

Yürü, Peygamber'in ardına düş de miraca var... Tanrı'nın büyük ve yüce delillerini seyret!

Ümmehani'nin konağından çık da "Beni gören Tanrı"yı görmüştür" de!

İki âlemde de geç... Kabekavseyn yakınlığına kon, orayı yurt edin!

(200) Bu takdirde Tanrı, ne dilersen verir. Eşyayı, sana olduğu gibi gösterir.

Canı, tecelli nuruna dalan kişiye bütün âlem ulu Tanrı'nın kitabıdır.

Araz, bu Kuran'ın irabına, cevher de harflerine benzer. Mertebeler, okunurken sonlarında durulacak ayetler gibidir.

O âlem içindeki her âlem de ayrıca bir suredir... birisi Fatıha, öbürü İhlâs.

O Kuran'ın ilk âyeti Aklıküldür. Aklıkül, bu kitabın besmelesine benzer.

(205) İkinci ayet Nefsiküldür. Nefsikül, Nur ayetine benzer, pek aydıdır, adeta bir kandil gibidir.

Üçüncü ayet Tanrı arşıdır, dördüncüsü de kürsi. Bu ayetelkürsiyi oku dur!

Onlardan sonra gökler gelir. Gökler, bu Kuran'da Seb"almesaniye benzer.

Onlardan sonra da üç mevlut gelir...bu üç mevludun ayetleri sayılamayacak kadar çoktur.

En son inen ayet, insandır. Bu suretle Kuran, insanla hatmolmuştur.

(210) Unsurlarla tabiatlara mahsup kalma da onlardan çık, Tanrı sanatlarına bak!

Göklerin yaratılışını düşün de Tanrı, seni ayetlerinde methetsin.

Bir bak da gör. O ulu arş, iki cihanı da nasıl kaplamış!

Neden ona arş dediler... insanın kalbiyle ne münasebeti var?

Neden arş da daima dönmekte, kalbde... neden bir lahza bile durmuyorlar ki?

(215) Gönül, sanki şu bütün âlemi kaplamış olan arşın merkezi... gönül, merkezdeki nokta gibi, arş da onun çevresinde dönmekte.

Ey derviş, arş, aşağı yukarı bir gün, bir gece içinde senin etrafında bir kere döner.

Neden şu yuvarlak cisimler, arşın hareketleriyle harekete gelmekte, bir iyi bak hele!

Hepsi de doğudan batıya doğru uyumadan, dinlenmeden kendilerinden geçmiş bir halde dönüp duruyorlar.

Bu ulu gök, bu arş, her gün, her gece âlemin etrafında bir kere tam bir devir yapmakta.

(220) Onun hareketleriyle öbür gökler de aynen onun gibi dönerler.

Fakat sekiz gök, Atlas dediğimiz bu gökün aksine olarak batıdan doğuya doğru döner.

Sekizinci gök, "Zatülburç- burçların bulunduğu gök" tür. Bu gökü kaplayan gök, sanki sekizinci kat gökün kürsüsüdür. Bu gök ne yarılır, ne de yarığı onulup birleşir!

Hamel, Sevir, Cezve, Seretan... Eset ve Sümbüle gibi bu gökte salkım salkım yerleşmiştir.

Sonra Mizan, Akrep... daha sonra Kavis, Cedi, Deliv ve Hut hep bu göktedir.

(225) Sabiteler bin yirmi dört tanedir. Hepsi de Kürsü de, yani burçların bulunduğu bu göktedir.

Yedinci kat gökün bekçisi Keyvan-Zuhal'dir. Altıncı kat gök Bercis-Müşterinin yeridir.

Beşinci kat gökte Merih, dördüncüde âlemi bezeyen Güneş vardır.

Üçüncü gök Zührenin, ikinci Utaridin mekânıdır. Ay da dünya gökündedir.

Zuhalin nurlandığı burçlar, Cedi ve Deliv'dir, Müşterinin önce , sonda nurlandığı burçlar da Kavisle Huttur.

(230) Behram-Merihin yeri Hamelle Akrep, Esedin Güneştir.

Zühre, Sevirle mizanı yurt edinmiş, Utarit Cevza ile Sümbüleyi kabul etmiştir.

Kamer, Seretanı kendisine eş görmüş, orayı yurt edinmiş... Zenep, reis gibi bir ukdeyi seçip almıştır.

Kamerin yirmi sekiz konağı vardır. Bunları dolaştıktan sonra güneşle karşılaşır.

Ondan sonra da eskisi gibi eğri hurma dalı şekline girer, hilâl olur. Bu her şeyi bilen tek ve yüce Tanrı'nın takdiridir.

(235) Düşüncede kemale erersen mutlaka her şeyi yerli yerinde bulur, hiçbir şeye aslı yok demez, hepsini hak görürsün.

Tanrı buyruğu olan Kuran da, bâtil görüşün, yakın zayıflığından meydana geldiğini söyler durur.

A ham kişi, sivrisineğin varlığına bile bir hikmet var... artık nasıl olur da Utaritle Merihin varlığında bir hikmet olmaz?

Fakat şu varlık âleminde iyice bir dikkat edersen görürsün ki gökler, bir kırıp saran kudret sahibinin hükmü altındadır.

Fakat imandan nasibi olmayan müneccim, olan şeyler, yıldızların şu veya bu şekilde bulunuşunun tesiriyle olur der.

(240) Görmüyor ki şu yuvarlak gök, Tanrı'nın hükmüne kapılmış, Tanrı'nın emrine tabi olmuştur. Sen şu dönüp duran gökleri çömllekçi tezgâhı gibi gece gündüz dilediği kabı yapar sanırsın ama

Bu felekleri döndüren bir bilgi sahibi var ki her an balçıkta başka bir kap yapan o!

Zamanda ve mekânda ne varsa bir ustanın elinden çıkma, bir tezgâhın malı.

Yıldızlar kemal sahibiyse neden zaman zaman nurları azalmakta, neden vebale düşüyorlar?

(245) Neden hepsi de dönüştü, renkte, şekilde birbirine aykırı?

Niçin bazen alçalıyor, bazen en yücelere çıkıyor, bazen tek kalıyor, bazen yan yana geliyorlar?

Feleğin gönlü neden ateşlerle dolu... bu yanıp yakılması kimin iştiahiyle?

Hepsi de bir sevgilinin aşkıyla yaya olarak yola düşmüş, gâh yücelerde, gâh inişlerde koşup dönmekte!

Unsurlar... yel, su, ateş ve toprak... altında mekân tutmuşlar.

(250) Her biri yerinde karar kılmış... bir zerre bile ayağını ne ileri atar, ne geri!

Birbirine zıt olan bu dört unsur, merkezleri olan dört tabiatıyla öyle birleşmişler ki... kimse böyle bir şey görmemiştir!

Her biri, varlığı ve görünüşü bakımından öbürüne aykırı olduğu halde zorla Tanrı hükmüne uymuş, birleşmiş, bir şey olmuşlar!

Onlardan üç çocuk doğmakta: Cemat, sonra nebat, sonra da hayvan.

Unsurlar, heyulayı ortaya almışlar, sofiler gibi kendi suretlerinden çıkmışlar, arınmışlar, tek bir surete bürünmüşler.

(255) Hepsi adalet ve kudret sahibi Tanrı'nın hükmünü, emrini canla başla kabul etmiş, o hükme, o emre uymuş...

Cemat, onun kahriyle yere düşmüş... nebat, onun sevgisiyle ayak üstüne kalkmış.

Bütün canlılar, Sıtkı bütün olarak kendilerinin, cinlerinin, nevelerinin varlığı kaydına düşmüş.

Hepsi de adalet sahibi Tanrı'nın hükmüne uymuş, gece gündüz onu aramakta.

Aslın olan Aklıkülle dikkatle bir bak hele... Nefsikül, Aklıkülden meydana geldi, Aklıkül, bu yüzden ona baba oldu, fakat Nefsiküllü doğurduğundan da anadır.

(260) Âlemi baştan başa kendinde gör. Varlığın son mertebesi olan insanı ilk ve en üstün mertebe bil!

İnsan sureti, varlığın en sonunda meydana geldi ama iki âlem de onun hizmetçisi oldu, onun nimetini yemekte.

İnsan, üstünlük bakımından son değildir, gaai illet olduğundan en son zuhur etmiştir. İnsan, kendi varlığıyla zahirdir, başkasının varlığıyla değil.

İnsanın sıfatları olan zalimlik ve cahillik, nurun zıddıdır ama nurun zuhuruna da tam mahzardır. Aynanın bir yüzü bulanık olursa insan öbür yüzünde görünür.

(265) Güneşin nuru, dördüncü kat gökten yalnız yeryüzüne, toprağa vurur.

Meleklerin ibadet ettikleri Tanrı aksi sensin...o yüzden sana secde ettiler.

Her tenin canı sende... her şey sana bağlı.

Ondan dolayı her şey sana tabi... çünkü her şeyin canı, senin bedeninde gizli.

Sen âlemin içisin, ruhusun; ondan dolayı da âlemin merkezisin... kendini bil; sen, canının da canısın.

(270) Yürek, bedenin sol tarafındadır... onun için senin yurdun da dünyanın kuzey bölgesinin mamur olan dörtte bir bölümündedir.

Akıl ve can âlemi, senin sermayen... yer, gök, senin ziynetin.

Varlığın ta kendisi olan o yokluğa bak... zâhiri varlığın aşığı ise de sen hakikattaki yüceliğini gör!

Tam on bin tane tabii kuvvetin var; iradi kuvvetlerinse sayıya sığmaz.

O kuvvetlerin her biri uzuvlarından, damar ve sinirlerinden ibaret olan aletlerle zuhur eder.

(275) Doktorlar bile insanı teşhiste âciz olmuş, hayrete düşmüşlerdir.

Hiç kimse bu büyüklüğü inkar edememiş, herkes aczini ikrar eylemiştir.

Bu azanın, bu damarların, bu sinirlerin her birine Tanrı'nın hususi bir tecellisi var. Her birinin zuhuru bir isimden... yine de o ada varıp ulaşmada.

Varlıklar, hep o adlarla var... o adları tespih edip dururlar.

O adların her biri, var olan bir şeyin hakikati. O şey ondan zuhur ettiği gibi dönüp o ada ulaşınca da o ad, ona bir kapı olmakta.

(280) Var olan şey, bu zuhur âleminde derbeder olsa bile yine döner, evvelce çıktığı kapıdan girer, sırr olur.

Ey insan, varlığın, müsemmanın aksinden meydana gelen bir suret... onun için bütün isimleri bildin.

Ey kutluluk ıssı kul, kudret, ilim, irade hep seninle zuhur eder.

İşitirsin, görürsün, söylersin. Bâkisin de; fakat bu bâkilik, sana senden değildir, o âlemdendir.

Ne kutlu evveldir insan ki en son zuhur etti... ne gizli sırdır ki meydana çıkanın ta kendisi oldu.

(285) Böyle olduğu halde sen, gece gündüz kendinden, kendi hakikatinden şüphe edip duruyorsun. Zaten akılla kendini bilmene imkân yok. Şu halde bilmemen daha iyi.

Düşüncenin sonu hayretten ibaret... işte düşünce bahsi burada tamamlandı.

SORU 3.

"Ben kimim? Bana benden haber ver... kendinden kendine git derler; bunun manası ne?"

* * *

Bana, ben nedir diye sordum... bana beden haber ver, ben denilen kimdir dedin.

Mutlak Varlığa işaret edilince bu hakikat, ben sözyle anlatılır.

(290) Hakikat, varlık suretlerinden bir surette bürününce söz arasında sen, ona "ben" dersin.

Ben ve sen asıl varlığın arzi suretleriyiz... varlık kandilliğinin kafesleri mesabesindeyiz.

Cisimlerle ruhları bir nur bil... o nur, gâh aynadan görünür, gâh kandilden.

Sen, söz arasında "ben" dedikçe bu söz, ruha işarettir dersin.

Kendine akıllı kılavuz edersen bir cüzün olan ruha kapılır, kendini bilemezsin.

(295) Hocam, yürü, kendini iyi tanı. Şişmanlık, hastalıktan meydana gelen şişkinliğe benzemez ki.

Ben ve senin hakikati candan da üstündür, tenden de... bu ikisi de gerçek "ben" in cüzileridir.

Ben sözü, yalnız insana mahsus değildir ki ruha işaret diyessin.

Bir yol varlığından da kurtul, imkân âleminden de... âlemi bırak da kendi kendine bir âlem ol.

Hüviyeti vehimden doğan "he" si, görüş zamanı iki göz şekline girer, birken iki görünür.

(300) Fakat he, Allah sözüne katıldı mı arada ne yolcu kalır, ne yol!

Varlık cennet olur, imkân cehennem kesilir. Benle sen de arada berzah haline gelir.

Önündeki şu perde kalktı mı ne mezhebin hükmü kalır, ne dinin!

Bütün şeriat hükümleri senle benden doğar. Çünkü bu hükümler, senin canına, tenine bağlıdır.

Arada benle sen kalmayınca Kâbe nedir, havra nedir, kilise ne?

(305) Mukayyet varlık, ayn (göz-hakikat) kelimesinin üstüne konan ve vehimden doğan bir noktadır. Aynın arındı mı gayın , ayın olur.

Yolcunun aşacağı yol, bunca tehlikeleri olan bir yol ama iki adımdan fazla değil ki!

Bir adımı zâhiri varlıktan geçmek, öbür adımı hakiki varlığa erişmek.

Bu görüş yerinde toplulukla ayrılık aynı şey... çünkü tek sayı, bütün sayılara yayılmış, bütün sayıları meydana getiren o.

Sen, birliğin ta kendisi olan topluluksun... sen; çokluk halinde zuhur eden birsin.

(310) Cüzi âlemden geçip külli âleme varan kişi, bu sırrı bilir.

SORU 4.

"Yolcu nasıl kişidir, yola giden kimdir? Kime tam ve kâmil kişi diyeyim?"

* * *

Bir de yolcu kimdir dedin. Yolcu, yola düşen ve aslından haberdar olan kişidir.

Yolcu, yoldaki konakları çabucak geçen, dumandan arınmış ateş gibi varlığını yakıp arınan adamdır.

Şöyle bil ki yolcunun yol alması, ayıbı, noksanı bırakarak imkân âleminden vücup âlemine gitmesidir. Bu da manevi bir yolculuktur.

(315) Birlik âleme nasıl geldiyse bu sefer de ters yüzüne gider, konakları aşa aşa nihayet hakikatte, birlik âlemine varır ve kâmil insan olur.

İnsan, bu varlığa gelirken başından neler geçti... nasıl doğdu? Önce onu bil.

Evvelâ cemat halindeydi, sonra izafi ruhla bilgi sahibi oldu.

Derken Tanrı kudretiyle harekete geldi, sonra da Tanrı ihsaniyle, dilediğini yapar bir hal aldı.

Doğdu... çocukluk çağında tekrar bu âlemi duydu, gördü. Bu âleme ait duygularla kuruntular, onda açıkça meydana geldi.

(320) İnsanda bu cüzi şeyler bir araya gelince bu cüzüler âleminden küller âlemine yürüdü.

Onda kızgınlık ve şehvet meydana geldi... onlardan da hırs, nekeslik ve ululanma hâsıl oldu.

Kötü sıfatlar meydana çıktı, derken şeytandan, canavardan daha kötü bir hale geldi.

Bu insanlık noktası, Mutlak Varlığa nazaran en aşağı noktadır. Çünkü birlik noktasının tam karşılığıdır.

Bu kötü işler yüzünden, çeşitli bir çokluk âlemi zuhur etti. İnsan da ilk âlem olan birlik âlemiyle tam karşı karşıya geldi, zuhurun sonu oldu.

(325) Eğer bu tuzağa tutulup kalırsa, bu hayvan sıfatlarından kurtulamazsa azgınlık ve sapıklıkta hayvandan da aşağı olur.

Yok... eğer can âleminden bir nura kavuşur, cezbe feyzine nail olur, yahut da cezbenin aksisi olarak bir kat"i delil elde eder de

Gönlü, Hak sırrına sırdaş olursa geldiği yoldan geri dönebilir, aslına ulaşır...

Cezbeyle, yahut kat"i delile yakıyne erer, gerçek imana yol bulur;

Kötü kişilerin düştükleri siccinden çıkar, iyi kişilerin makamı olan illiyyine yüz tutar;

(330) Hemencecik tövbe eder, seçilmiş Ademoğulları arasına katılır, insan olur.

Kötü işlerden arınır, İdris Peygamber gibi göklere ağar.

Pis huylardan kurtulur, Nuh gibi hakikate ayak direr.

Cüzi kudreti, külli kudrette yok olur da Halil gibi Tanrı"ya dayanır.

Dileğine Tanrı razılığı da uyar, Musa gibi o ulu kapıya gider.

(335) Kendi bilgisinden kurtulur, İsa Peygamber gibi gök ehlinden olur.

Bir uğurdan bütün varlığını yağmalar, Ahmed"ın ardına düşüp miraca çıkar.

Dairenin bitim noktası olan insanlık, ilk ve başlangıç noktası olan Mutlak Varlığa, birlik âlemine erişti mi artık o makama ne bir melek sığar, ne şeriat sahibi bir peygamber!

Peygamber güneş gibidir, veli ay gibi. Bunlar, "Benim bir zamanım olur ki o vakit Tanrı"yla beraber kalırım" makamında birbiriyle karşı karşıya gelirler.

Peygamberlik, kemali bakımından her şeyden arıdır. Velilik, peygamberlikle zuhur eder, peygamberin veliliği gizlenmez.

(340) Velilik, velide gizlidir, fakat peygamberde apaşık görünürdur.

Veli, peygambere uyar da adeta ona hemdem olur ve velilik âleminde peygambere mahrem kesilir.

Bu suretle "Tanrı"yı seviyorsanız" makamından "Bana uyun da Tanrı da sizi sevsin" makamına yol bulur.

O halvet makamında Tanrı sevgilisi olur, tamamıyla Tanrı cezbesine tutulur.

Veli, mana bakımından Peygambere uyar; mana bucağında ibadet ehlidir.

(345) Veli, seyrinde geri döndü, tekrar başladığı yere vardı mı işi tamamlanır, kemale erer.

Tam ve kâmil insan, o adama derler ki sultan iken kulluk eder.

Yolları aştıktan, makamına eriştikten sonra onun başına halifelik tacını koyar.

Yok olduktan sonra tekrar var olur. Yolun sonuna kadar varır da sonra tekrar başladığı yere döner.

Şeriatı kendisine iç elbisesi yapar, ona bürünür. Tarikatı de dış elbisesi yapar, onuna süslenir.

(350) Hakikatse onun zatına duraktır. Artık o küfürle imanı zatında cemedir.

Güzel huylarla huylanır... bilgiyle, temizlikle arılıkla tanınır.

Bütün bu söylediğimiz şeyler ondadır da o hepsinden de uzaktır, hepsinden de münezzehtir.

Tanrı"nın kubbeleri altına girmiş, örtünmüş, gizlenmiştir.

Badem hamken kabuğunu kırarsan bozulur gider.

Fakat oldu mu kabuğunu kırar, içini çıkarırsan bozulmaz... elbette kabuksuz daha iyidir.

(355) Şeriat kabuktur, hakikat iç... bu ikisinin arası da tarikattır.

Yolcu da yolda şeriate riayet etmezse bozulur. Fakat erişti, oldu mu kabuksuz daha âlâdır, daha güzeldir.

Kişi, hakikate erişti mi oldu demektir, artık onun kabuğu yarılr, kırılır.

Varlığı, bu âlemde karar edemez... bu âlemden çıkar gider, bir daha geri gelmez. Fakat bir kere daha kabuğa bürünür de güneş gibi parlar; âlemi parlatırsa bu sefer bir devir daha yapar.

(360) Tohum gibi... Tohum da suyla, toprakla öyle bir ağaç kesilir ki dalı yedinci kat göküne aşar;

Aynı tohum bir kere daha belirir... Tanrı'nın takdiriyle bir yüz verir.

Bir noktaya benzeyen tohum kemâl erişince çizgiye benzer bir ağaç olur.

Bu suretle noktayken çizgi şekline bürünür, çizgiyken yine nokta olarak ikinci bir devre başlar.

Yolcu, bu dairede kemâl sahibi olunca yine son noktaya varır...

(365) Bir kere daha pergel gibi evvelki devrine başlar, ilk aştığı yolu aşar.

Gene o yolu aşır bitirdi mi Tanrı, başına halifelik tacını koyar.

Bu, mânâ bakımından tenasuh değildir; bunlar, tecelliye ait zuhurlardır.

Birisine nihayet nedir diye sormuşlar da insanın başladığı yere dönmesidir demiş!

Peygamberlik, Adem"le zuhur etti; kemâli; peygamberlerin sonuncusu olan Muhammed"de görüldü.

(370) Noktanın ikinci bir defa devr etmesi gibi Peygamber de bu âlemden sefer edince velilik zahir oldu.

Veliliğin tam zuhuru da velilerin sonuncusuyla olacak... iki âlem de onunla tamamlanacak, onunla kemâl bulacak.

Bütün velilerin varlıkları, son velinin âzâsına benzer... o küldür, öbürleri cüz.

Onun, Peygamberlerin sonuncusuyla tam bir münasebeti vardır. Bu yüzden umumi rahmet de onunla zuhur eder.

İki âlem de ona uyar, Ademoğulları içinde Tanrı halifesi odur.

(375) Güneşin nuru geceden ayrıldı mı sabah çağına erişsin; gün doğar, en yüce noktaya çıkar.

Sonra yine bu dönüp duran gökyüzü döner... güneş zevâl noktasına gelir, ikinci olur, akşam çağı gelip çatar.

Peygamberin nuru, ulu ve yüce bir güneştir. O güneş, gâh Musa"dan görüldü, gâh Adem"den.

Cihan tarihini okuduysan bu mertebeleri birer birer bilirsin.

Her an güneşten bir gölgedir zuhur etmiş, dinin derece derece yücelmesi için merdivenlik vazifesini görmüştür.

(380) Muhammed zamanı, güneşin en yücede bulunduğu zamandı. Bundan dolayı Peygamber"ın gölgesi yoktu; o her türlü gölgeden, her çeşit karanlıktan arınmıştı.

Güneşin en yüce noktada bulunduğu zaman yere dikilen şeyin ne önde gölgesi olur, ne artta, ne sağda, de solda!

Muhammed, yeryüzünde dümdüz, dosdoğru durdu, "Emredildiğin gibi doğru yol, doğrulukla hareket et" emrine uydu, o emre hareket etti.

Onun hiçbir karanlık gölgesi yoktu... o, ne aydın Tanrı nuruydu, ne güzel bir Tanrı gölgesiydi!

Kıblesi, doğu ile batı arasıydı. O yüzden de nurlara gark olmuştu.

(385) Şeytan bile onun elinde Müslüman olmuştu... gölge, onun ayağının altın girmiş, gizlenmişti.

Mertebeler, ayağının altındaydı, bu topraktakilerin varlığı hep onun gölgesiydi;

Sonra velilik, onun nuruyla gölge saldı, doğularla batıları kapladı.

Ondan sonra aynen onun zuhurundan evvelki gölgelere uygun gölgeler meydana çıktı.

Şimdi ümmetten yetişen her bilgi sahibi, Peygamber"ın zamanında önceki bir peygambere karşılıktır, o peygamberin sırrına mahzardır.

(390) Peygamber, peygamberlikte kemâl bulunca çaresiz bütün velilerden üstün olur.

Velilik de velilerin sonucusuyla kemâl bulur ve bu suretle ilk nokta, son nokta olur.

Âlem onun yüzünden emniyete kavuşur, imana ulaşır. Cansızlarla canavarlar bile onun feyziyle canlanır, kemâl bulur.

Âlemde tek bir kâfir bile kalmaz, gerçek adalet zuhur eder.

O, vahdet sırrına mazhar olarak Tanrı'yı hakkıyla tanır... Tanrı'nın hakikati onda görünür.

SORU 5.

"Vahdet sırrına kim vâkıf olur... ârif olan neyi bilir, anlar?"

* * *

(395) Vahdet sırrını da yoldaki duraklarda duraklamayan, yürüyüp hakikate ulaşan kişi anlar.

Ârifin gönlü varlık sırrını bilir, Mutlak Varlığı görür.

Gerçek varlıktan başka bir varlık tanımaz. Mukayyet ve mevhum varlığı tamamıyla oynar, elinden çıkarır.

Senin varlığın dikenden, çerden çöpten ibarettir. Bunların hepsini gönlünden at.

(400) Yürü, gönül evini süpür... sevgiliye hazırla, güzel bir konak haline getir!

O evden sen çıktın mı o gelir... sana, yüzünü sensiz gösterir.

Nafilelere devam ede ede Tanrı sevgisini kazanan kişi, gönül evini "Lâilâhe illallah- Tanrı"dan başka yoktur tapacak" sözünün "lâ – yoktur" süpürgesiyle siler, süpürür.

Bu surette Makamı Mahmutta yurt tutar; "Benimle duyar, benimle görür" sırrının nişanesini bulur.

Fakat ârfite varlıktan bir miktar kir bile kalsa bilgisi hakikat derecesine varamaz.

(405) Vahdete mâni olan şeyleri kendinden uzaklaştırmadıkça gönül evinin içine nur vurmaz.

Bu âlemde vahdete dört mâni vardır, onların da dört arınması var.

İlk mâni, bedeninin ve elbisenin kirliliğidir, onları arıtmak gerek. İkincisi gönüldeki günah ve vesvesedir, gönlü de onlardan arıtmak gerek.

Üçüncü temizlik, pis huyları terk etmektir. İnsan, kötü huylarla hayvana döner.

Dördüncü temizlik de şu: Sırrı Tanrı'dan başka her şeyden arıtmak gerek... yolcu, bu temizlikle yol alır, erişilecek makama erişir.

(440) Kim bu temizliğe sahip olursa Tanrı ile konuşmaya lâyık olur.

Varlığını elden çıkarmadıkça namazın, nasıl olur da namaz sayılır ki?

Fakat içini ayıplardan, kirlerden arıttın mı namazın, göz nuru kesilir.

Arada hiçbir fark kalmaz da bilinenle bilen birleşir.

SORU 6.

"Peki... bilinenle o tek ve temiz Tanrı'dan ibaretse bu bir avuç toprağın başındaki sevda nedir?"

* * *

(415) Hamdet, Tanrı nimetlerine karşı küfranda bulunma. Sen Hakk'ı ancak Hakk'ın nuruyla idrak edebilirsin.

Ondan başka bilinen de yok bilen de... bunu anla, fakat toprağın kızışması ve verimli olması için güneşin ziyası, güneşin harareti lâzım.

Zerre, güneşin ziyasıyla güneşin hararetini elde etmek isterse, o ışığı, o harareti umarsa şaşılmaz ki!

Yaratıldığın zamanı bir hatırla... hatırla da bu düşüncenin aslını oradan anla.

Tanrı "Ben Rabbiniz değil miyim" dedi, kime dedi bu sözü? O anda "Evet Rabbimizsin" diyen kimdi ki?

(420) Balçıkları yoğurdukları gün gönüle de iman kıssasını yazdılar.

O yazıyı bir okusan dilediğini hemen anlar, bilirsin.

Dün, kulluk etmeye ahdeden sendin... fakat bugün cahilliğinden unuttun gitti.

Tanrı kelâmı, o ilk ahdi sana hatırlatmak için indi.

Eğer o zaman Tanrı'yı görmüşsen öbür dünya da yine görürsün.

(425) Bugün burada sıfatlarını gör de yarın zatını da görürsün.

Yok... eğer orada görmemişsen beyhude çabalayıp emeğini zayi etme... yürü de Kur'an'dan "Sen sevdiğini doğru yola getiremezsin ki" ayetini duy!

Yüzyıl renklere dair delil getirsen yine anadan doğma kör inanmaz.

Ak, kızıl, sarı, yeşil... bütün renkler, ona ancak kara görünür.

Hele bak bir... zavallı ve anadan doğma kör, göz doktorunun ilacıyla nasıl iyileşebilir?

(430) Akıl da ahret hallerini görmede dünyadaki anadan doğma köre benzer.

İhsanda aklın ötesinde bir hal var ki gizli sırları onunla bilir, anlar.

Tanrı bu canla teni taşla demir mesabesinde yaratmıştır. Taşla demirden nasıl taş çıkarsa canla tenden de hakikat nuru doğar.

Tanrı, bu sırrı canla tenden çıkarır... bunu duydun ya, haydi şimdi yürü, canla tenini arıtmaya savaş!

O taşla demir birbirine vuruldu mu nurundan iki âlem de aydınlanır.

(435) Tanrı nakşının nüshası sensin sen... dilediğini kendinde ara!

SORU7.

"Kimdir o "Enelhak – ben Hakk'ım" diyen? Ne dersin... o nurlara gark olmuş, nurlanmış kişi saçma mı söyledi?"

* * *

Enelhak, mutlak olarak sırları açığa vurmaktır, Hak'tan başka kim Enelhak diyebilir?

Âlemin bütün zerrelere Mansur gibi Enelhak demektedir... Sen, onları ister sarhoş say, ister mahmur!

Daima bu tesbihi çekip dururlar... hepsi de bu hakikatle vardır.

(440) Bunu kolayca anlamak istersen "Hiçbir şey yoktur ki onu tespih etmesin" ayetini oku!

Kendini sen de hallaç yapar, varlık pamuğunu atarsan Hallâc gibi bu sözü söylemeye başlarsın.

Zan pamuğunu kulağından çıkar da tek ve her şeyi kahreden Tanrı'nın sesini duy!

Sana Tanrı'dan durmadan, dilenmeden ses gelip durmada... kıyameti ne beklersin ki?

Eymen vadisine gir de o ağaç, sana da "Ben Tanrı'yım, Tanrı" desin.

(445) Bir ağacın "Ben Tanrı'yım" demesi doğru ve yerinde olsun da neden bit kutlu kişinin demesi doğru ve yerinde olmasın?

Gönlünde şüphesi olmayan kişi şüphesiz olarak bilir ki varlık, ancak birdir.

Benlik, Tanrı'ya yaraşır... çünkü o sırdır, vehimlere sığmaz.

Tanrı'da ikilik yoktur... onun tapısında benlik, bizlik, senlik olamaz.

Ben, biz, sen, o ... hepsi bir şeyden ibarettir. Birlikte hiçbir fark, hiçbir ayrılık yoktur.

(450) Boşluk gibi kendisinde varlık olmayan, varlığını tamamıyla terk eden kişi, Enelhak derse bu söz, onda ancak bir sestir... işte o kadar!

O, Tanrı hakikatiyle bâkidir... başka her şey mahvolmuştur. Bu makamda yol, yolculuk ve yolcu birleşir, bir şey olur.

Burada hululün de imkanı yoktur, ittihadın da, çünkü birlikte ikilik düşüncesi sapıklıktır.

Birden başka bir şey daha olmalı ki hulul ve ittihat olabilsin. Halbuki birlik, süluk neticesinde tahakkuk eder.

Varlıktan ayrıldı, varlığı terk etti demek, varlık suretlerinden ayrıldı, o suretleri terk etti de var oldu demektir... yoksa ne Hak kıl olmuştur, ne kul Hak"la birleşmiştir.

(455) Halkın varlığı ve çokluğu, görünüştedir. Yoksa görünenler, zaten hakikatte yoktur.

Karşına bir ayna al da bak... oradaki aksi gör.

Hele bir kere daha bak... o akis nedir ki? Ne budur, ne o... peki, şu halde kimdir o?

Ben, kendi varlığımla varsam bilmem ki gölgem ne oluyor, o ne?

Yokluk, nasıl olur da varlıkla birleşebilir? Nurla karanlık bir arada olabilir mi?

(460) Madem ki geçmiş zaman, geçmiş gitmiştir, yoktur... istikbâl, aylar ve yıllar da gelmemiştir, yoktur... geldiyse de geçip gitmektedir... çizgide hakikat olan nokta gibi halden, bir andan başka ne vardır ki?

Akıp giden, seyir edip duran, vehimden doğan bir noktadan ibaret. Ama sen, ona akmakta olan nehir diye ad takıyorsun.

Araz fânidir, cevher de arazlardan meydana gelmekte... fâni arazlardan meydana gelen cevher, nasıl var olabilir? Söylesene!

Cisimler, uzunluktan, enlilikten, derinlikten meydana geliyor. Fakat zaten bunların hakikati yok; bunlar mevhum... peki, yokluklardan nasıl olur da bir varlık meydana gelir?

İşte âlemin aslı da bu çeşit... bildin mi iman et ve bu imana yapış!

(465) Hak"tan başka bir varlık yok... ister o Hak"tır de, ister ben Hakk"ım de!

Vehimden doğan, gerçek olmayan şu gördüğün suretleri, gerçek varlıktan ayır... yabancı değilsin... kendini hakikate aşına et.

SORU 8.

"Yaratılmış olan hakikat yolcusuna neden vasil olmuş derler... onun bu yol alması, bu erişmesi nasıl olur?"

* * *

Tanrı vuslatı, halktan ayrılmaktadır... kendine yabancı olmak, Hakk"a aşına olmaktır.

Mümkün, üstündeki imkan tozunu silkti mi vacipten başka bir şey kalmaz.

(470) İki âlemin varlığı da bir hayâle benzer. Tanrı varlığıyla var olduğundan iki cihan da yok mesabesinde.

Tanrı"ya ulaşan da mahluk değildir. Kâmil adam böyle bir söz söylemez.

Yokluk, bu makama nasıl yol bulabilir? Rablerin rabbi olan ulu Tanrı"yla toprağın ne münasebeti var?

Yokluk da ne oluyor ki Hakk" vasil olsun, manevi yolculukla bu makama erişsin!

Bunu bir anlasan, yok mu... hemencecik tövbeler olsun der, dediğine pişman olursun.

(475) Sen yoksun, yokluk da daima hareketsizdir. Yok olan mümkün nasıl olur da vacibe ulaşabilir?

Hiçbir cevher, araz olmadıkça var olamaz... araz da nedir? Bir an için varlık sahasında görünen, iki zaman içinde bâki kalamayan bir şey!

Bu hususta kitaplar düzen hakimler, cismi, uzunluk, enlilik ve derinliği olan şeydir diye tarif ettiler.

Heyulâ nedir? Ancak ve ancak yokluktan ibaret olan, yok olan bir şey. Sonra da suret onunla var oluyor ha?

Suret'in evveline evvel yoktur, fakat heyulâsız olmaz... heyulâ da zaten yok olan bir şey!

(480) Âlemdeki cisimler, işte bu iki yoldan meydana gelmiş... onlara ait bilinen şey, ancak yoklu!

Mahiyetini bir bak da gör... esas itibariyle ne var, ne de yok!

İmkan âlemine hakikat gözüyle bak.... Tanrı varlığı olmadıkça yoktan, yokluktan ibaret.

Varlık, kendi kemâliyle bütün imkân âlemine yayılmış... bu görünen suretler itibari, görünüşe tabi.

Görünüşe tabi olan şeyler de var olamaz... sayı çok ama sayılan bir şey!

(485) Cihanın varlığı ancak mecâzi bir varlık, gerçek değil... şu âlemin işi baştan başa oyundan, düzenden ibaret!

Denizden bir buğudur çıkar, Tanrı emriyle yağmur olup ovaya yağar.

Güneşin ışığı, ta dördüncü kat gökten o ıslak toprağa vurur;

Isıtır, yine su buğu olur, tekrar yücelere çıkar, aslına erişir.

Issıya, suya toprakla havada karıştı mı yeşil, taze, güzelim nebatlar biter.

(490) Nebat da canlı mahluklara gıda olur, hayvan şekline girer... derken hayvanı insan yer, tekrar bir değişikliğe düşer, hayvanken insan olur.

Şekilden şekle girerek bir nokta olur, o noktadan da yine insan meydana gelir.

Çocuk olur, gençleşir, olgunluk çağına gelir, kocar... akıl, fikir, bilgi ve tedbir sahibi olur.

Sonra pak Tanrı katından eceli takdir edilir, ölür... temiz olan ruh temizlik âlemine, topraktan meydana gelen beden toprağa gider.

Âlemin bütün cüzüleri nebata benzer... hepsi de dirilik denizinden bir kartadır.

(495) Zaman geçince yine o denize ulaşır... hepsi, bu suretle aslına dönüp gider.

Bütün zahiri varlıklar, asılları olan yokluğa gider... tabiat, onları bu eğreti varlıkta bırakmaz.

Birlik bir denizdir ki kanlarla dolu... o denizden binlerce mecnun dalga coşup durmakta!

Bir bak hele... denizden kopan bir karta, nasıl oldu da bunca şekillere büründü, bunca adla adlandı!

Buğu, bulut, yağmur, toprağın ıslaklığı... nebat, canlı mahlukat, kamil insan....

(500) Hepsi de önce bir katreydi... bütün bu varlıklar o bir katreten meydana geldi.

Akıl, nefis, gök, yıldızlar... bütün dünya, önünde de bir katreten ibarettir, sonunda da. Bunu böyle bil!

Göklerin, yıldızların da ecelleri geldi mi bütün varlık, yoklukta kaybolur gider.

Bir dalga koştur mu bütün âlem mahvoluverir de "Sanki dün bunlar yokmuş" hakikati meydana çıkar!

İşte sana da o vakit yakınlık hasıl olur... kendini terk edersen de sevgiliye kavuşursun.

(505) Burada kavuşmak, hayali terk etmekten ibarettir, gözünün önünden hayal kalktı mı kavuştun gitti!

Fakat mümkün, mümkün oluştan çıktı, vacipleşti deme. Ne mümkünü vacip olur, ne vacip mümkün!

Manaları adam akıllı bilen, hakikati iyice anlayan kişi, böyle bir şey söylemez. Çünkü bu, hakikatlerin değişmesi demektir ki buna imkân yoktur.

Önünde binlerce oluş, binlerce surete bürünmüş var... yürü, gelişini gidişini bir düşün de bak!

İnsanın cüz'i ve külli oluşuna ait bahsi gizli, aşikâr birer birer söyleyeceğim.

Mümkünün vacibe ulaşması ne demek... yakınlık, uzaklık, bu yakınlıkta, bu kavuşmada ileri gidiş, geri kalış nedir?"

* * *

(510) " Bunları artıksız, eksiksiz beden duy... sen, ona yakınlığından dolayı ondan uzak düşmüşsün. Çok yakınsın adeta osun da onu göremiyor, kendini ondan uzak sanıyorsun. Varlık, yokluk âleminde zuhur etti de yakınlık, uzaklık, ileride bulunuş, geri kalış o yüzden meydana geldi.

Yakın, ona derler ki ona varlık nuru saçıldı... uzak da varlıktan uzak kalan yokluktu.

Tanrı, sana nuruyla tecelli etse, seni mevhun varlığından kurtarırdı.

(515) Bu vardan, yoktan eline ne geçti ki? Bundan gâh korkuya düşmekte sin gâh ricaya.

Tanrı"yı tanıyan, ondan korkmaz ki... çocuk, ancak kendi gölgesinden korkup durur.

Bedenin de varlıktan tertemiz, canın da... artık cehennem ateşinden ne korkun var?

Halis altın ateşten büsbütün parlar... içinde başka bir şey, bir pislik olmadıktan sonra neyi yakacak ki?

Önünde senden başka bir şey yok ama mevhun varlığından kork, çekin!

(520) Kendine, kendi varlığına tutuldun mu bütün âlem baştan başa sana hicap kesilir.

Sen, varlık dairesinin en aşağısındaki cüzüsün... sen, birlik noktasının tam karşısındasın.

Âlemdeki bütün varlıklar, sende zuhur etmiştir de onun için şeytana dönmüşsün, "Benim gibi kim var ki?" dersin.

Onun için "Ben, dilediğimi yaparım... bedenim bir binek atı, bende üstündeki atlıyım...

Bedenin dizginini canımın eline verdiler de o yüzden bana bütün teklifleri yüklediler" demektesin.

(525) Bilmezsin ki bu yol ateşe tapanların yoludur... bütün bu afet, bütün bu uğrusuzluk, varlıktan meydana gelir.

A bilgisiz adam, esasen yok olan kişide hangi ihtiyar olabilir?

Varlığın, tamamıyla yoktan, yokluktan ibaretken ihtiyarım nerde diye düşünmüyorsun bile!

Birisinin varlığı, kendinden olmazsa o adam, kendiliğinden iyi, yahut kendiliğinden kötü de olmaz.

Bütün âlemde kimi gördün ki bir an olsun dertsiz, kedersiz zevka, neşeye sahip olsun?

(530) Kimin bütün umdukları çıktı... kim ebedi olanlar, Tanrı emrindedir, galip olan da yalnız Tanrı"dır.

Her yerde tesir eden bil ki Tanrı"dır. Haddinden dışarıya ayak atma!

Bu kader nedir, ihtiyarım var mı ki diye bir kendine danış, haline bak da, ihtiyar davasına girişen kimdir, anla!

Peygamber, cebirden başka bir yola gidene, Mecusiye benzer buyurdu.

(535) Mecusiler, nasıl bir Yezdan, bir de Ehremen vardır derlerse o ahmak bilgisiz de biz ve ben der; benlik, varlık davasına kalkışır!

İşleri biz yapıyoruz demek mecazidir; esasen bu nispetler, oyuncaktan, asılsız şeylerden ibaret!

Sen yokken yapacağın şeyleri yarattılar da seni bir iş için seçtiler, bu dünyaya getirdiler.

Her şeyi yerli yerinde yaratan Tanrı, kudretiyle sebepsiz olarak her şeyi takdir etti... ilmiyle dilediği gibi hükmeyle.

Canı, bedeni yaratmadan herkesin gideceği yolu takdir etti.

(540) Birisi yedi yüz bin yıl ibadette bulundu, sonunda Tanrı, boynuna lanet halkasını taktı.

Öbürü suç işledi, günah etti, nura, temizliğe ulaştı, tövbe edince de adı "Seçilmiş Kul" oldu. Bundan daha şaşılacak şey de şu: Bu emredilen şeyi terk etti, bu yüzden Tanrı lütuflarına nail oldu, rahmete erişti, yargılandı. Öbürüyse yapmaması emredilen şey yüzünden lanete uğradı. Yarabbi, senin işin ne de hoş... onlara neden, niçin, nasıl denemez ki! Tanrı"da korkma, çekinme yok. İşleri, kıyasa, mantığa sığmaz.

(545) Ezel âleminde ne oldu, sebep neydi de bu, Muhammed oldu; öbürü, Ebu Cehil a ehliyetsiz adam? Tanrı"ya karşı "nasıl, niçin" diyen, müşrik gibi ona layık olmayan bir söz söylemiş demektir. "Neden, nasıl" diye sormak, ona yaraşır. Kulun itiraz etmesi, yakışık alır bir şey değil!

Tanrılık, ululuktan ibarettir. Tanrı"nın işlerinde bir sebep olması, bir illet bulunması layık olamaz.

Tanrılığa yakışan lütuf ve kahırda bulunmaktır. Kulluksa yokluktadır.

(550) İnsanın keramet göstermesi, kendiliğinden olur; dilenerek, istenerek değil; çünkü insanın ihtiyardan bir nasibi yoktur ki.

İnsanın hiçbir şeyi, hiçbir işi kendinden olmadığı halde yine de Tanrı, ondan iyi, kötü... yaptığı şeyleri sorar.

İnsanın hiçbir ihtiyarı, hiçbir iradesi yoktur, emir edileni yapmaya memurdur. Ne de yoksul kuldur insan... ancak Tanrı takdirini yapmaya mecbur bir ihtiyar sahibi.

Bu, zulüm değildir... bilginin adaletin ta kendisidir. Bu cevir değildir... lütfun, ihsanın ta kendisidir.

Seni, kendi zatınla tarif ettiler (sana mecazi bir varlık verdiler de) o sebeple şeriat hükümlerini yapmaya memur oldun.

(555) (Yokluğunu bilip) Tanrı teklifinden aciz oldun mu tamamıyla ortadan kalkarsın. Tamamıyla kendinden kurtulur, Hak"la gani olur. Hak"la Hak olursun a derviş!

Canım yavru, yürü... tenini Tanrı kazasına teslim et, Tanrı takdirlerine razı ol!

SORU 10.
"Hangi denizdir. Nasıl denizdir o deniz ki kıyısı sözdür; dibinden nasıl bir inci çıkar?"

* * *

Varlık bir denizdir, söz de kıyısı. O denizin sedefi harf, incileri gönüldeki bilgi.

(560) Her dalgası, rivayetlerden, Tanrı buyruklarından, peygamber sözlerinden binlerce iri taneli ve değerli inciler çıkarır.

Her an o denizden binlerce dalga kopar da yine bir dalgası eksilmez. Bilgi, o ulu denizden meydana gelir... bilgi incisinin sedefi de sestir, harftir.

Manaların, bu makama tenezzül edince birer surete bürünmeleri zaruridir. Nisan ayında duydum ki sedef, denizin dibinden denizin yüzüne çıkar;

(565) Denizin dibinden çıkar da denizin üstünde ağzını açar durur. Denizden de bir buğu çıkar, sonra yine Tanrı emriyle (su dolup) denize yağar. Sedefin ağzına o nisan yağmurunun birkaç katrası düşer. Sedef, ağzına yüzlerce düğüm vurur, ağzını sımsıkı yumar;

Gönlü dolu olarak denizin dibine kadar dalar... içindeki yağmur katrası bir inci olur. Dalgıç, denizin dibine dalıp o sedefi çıkarır, içindeki değerli inciye elde eder.

(570) Senin bedeninin de kıyısıdır, varlık denize benzer; o denizin buğusu feyizdir; yağmur da Tanrı adlarının bilgisi.

Akıl, o çok büyük denizin dalgıcısıdır, çıkınında yüzlerce inci var.

Gönül, bilgiye bir kab mesabesinde... gönüldeki bilginin sedefi de harfle sestir.

Nefes, çakıp parlayan şimşek gibi o harfleri sürüp götürür... o harfler, dinleyen kişinin kulağına varır.

Sedefi kır da iri ve değerli inciye çıkar... kabuğu at da o güzelim içi al!

(575) Lugat, türemeyle, nahiv ve sarfla beraber hep harfin etrafında dönüp dolaşır.

Bütün ömrünü bunlar uğruna harceden, nazenin ömrünü hep saçma şeyler uğruna harcetmiş demektir.

Evet...kabuk olmadıkça iç, olmaz, kemale gelmez... din bilgisi , zahir bilgisinin içidir. Canım kardeşim, öğütümü dinle de yürü, canla, gönülle din bilgisine çalış!

Bu bilgiyi bilen, iki dünyada da ululuk bulmuştur... küçük olsa bile o bilgi yüzünden ululuk, yücelik elde etmiştir.

(580) Hâlle, zevkle edilen amel, dedikodudan ibaret olan zahir bilgisinden çok iyidir;

Fakat sudan, topraktan meydana gelmiş bir şey olan amel, gönül işi olan bilgiye benzemez ki.

Dikkat et de bak, cisimle can arasında ne fark var? Bunu batı saysan öbürü doğuya benzer.

İbadetlerin, zahir bilgisine nazaran ne derecede olduğuna bak da hal bilgisinin zahir bilgisine nispetle ne derecede bulunduğunu anla!

Dünyaya meyleden bilgi, bilgi değildir... o bilginin sureti vardır ama manası yoktur ki.

(585) Bilgi, asla dünya hırsıyla bir araya gelmez. Melek istiyorsan kendinden köpeği uzaklaştır.

Din bilgileri, melek huylarından meydana gelir... köpek tabiatlı gönüle gelmez.

Mustafa'nın sözü, bundan ibaret... adam akıllı dinle; elbette böyledir ya.

Ev içinde resim varsa o eve çaresiz melek giremez.

Yürü... gönül levhini arıt da evine melek girsin, konak edinsin.

(590) Ondan sonra da melekten miras bilgisini elde et; ahiret için ekin ek!

Tanrı kitabını kendi nefsinden ve âlemden oku.... Bütün güzel ve esaslı huylarla bezen!

Güzel ve iyi huyların aslı olan adalet, sonra hikmet, iffet ve yiğitlik.

Hakim oluş, işte güçte ve sözde doğru olmaktan ibarettir. Bu dört huyla huylanan kişinin

Canı da hikmeti duymuş, bilmiştir, gönlü de. Bir şeyin, ne üstüne düşüp uzun uzun düşünür; ne aldırış etmeyip başlar.

(595) Şehvetini namuslulukla örter... şehvete fazla düşkün oluş da şehvetten kesilme gibi kendisinden uzaklaşır.

Yiğit olur, alçaklanmadan da arıdır, ululanmadan da... kendisinde korku da yoktur, kızgınlık da.

Yolu, yordamı adalet oldu mu zulmü yoktur. Huyu güzelleşir.

Bütün iyi huyları ortadır... bir huyda ne ileri gider, ne geri kalır.

Her şeyde ortayı gözetme dosdoğru sıraya benzer... iki tarafı da sanki cehennem ta dibi.

(600) O yol incelikte kıla benzer... eğilerek geçilmesine imkan yok. kesinlikle kılıca benzer, üstünde fazla durmaya gelmez!

Adaletin bir zıddı vardır, öbürlerinin iki. Bu suretle bu dört huyun yedi zıddı var.

Her sayıda bir sır gizlidir. Bu yüzden cehennem kapıları yedidir.

Şöyle ki zulüm ettin mi cehennem hazır... adaletin yeri de daima cennet.

Adaletin karşılığı nurdur, rahmettir... zulmün layığı da lanet ve zulmet!

(605) İyilik, adaletle zuhur eder... adalet, bedene en ileride, en üstün kemaldir.

Bir çok şeyler bir araya geldi de bir şeye döndü, bir şey haline geldi mi cüzülerin birbirlerinden ayrılma hassası da kalmaz;

Basit bir şeye benzerler. Bu cüzüle şu cüzü birbirine ulaşır, birleşir.

Fakat ruhla beden birleşmesi, bedeni meydana getiren cüzülerin birleşmesine benzemez. Çünkü ruhta, cisim vasıfları yoktur.

Su ve toprak, yani beden, tamamıyla temiz bir hale geldi, kabiliyet kazandı mı Hak'tan ona izafi bir ruh geliverir.

(610) Bedenin cüzüleri (olan toprak, su, yel, ve ateş), müsavi ve münasip bir halde birbirine karışınca meydana gelen o bedene can âleminin ışığı vurur.

Can âlemi ışığının bu vuruşu, güneşin yeryüzüne vuruşuna benzer.

Güneş, dördüncü kat gökte olmakla beraber ışığı yeryüzünü tedbir eden, yeryüzüne hayat ve feyiz veren bir nurdur.

Unsurların tabiatları güneşte yoktur... yıldızlar, esas bakımından ne sıcaktır, ne soğuk, ne kurudur, ne yaş!

Unsurların kuru ve yaş oluşu... ak, kızıl, yeşil, al ve sarı renklerde bulunuşu, hep güneşin tesirindedir.

(615) Unsurlar âleminde güneşin hükmü, adil bir padişahın hükmü gibi yürür. Fakat güneşin ışığı, unsurlara girmiştir de denemez, onlardan hariştir de denemez.

Unsurlar, münasip ve müsavi bir halde birleşince bir güzellik kazanır, "Nefsi nâtıka" da bu güzelliğe aşık oldu.

Araya dini bir nikahtır düştü, Nefsi külli de insana bütün âlem, mehir olarak verdi.

Fesahat, bilgiler, söz söyleme, güzel huylar ve güzellik... hep bedenle Nefse nâtıkanın birleşmesinden meydana geldi.

Alım da eşsiz, örneksiz bir âlemde hiçbir şeye aldırış etmez bir rint gibi çıkageldi.

(620) Güzellik şehrine bayrak dikti... bütün âlemin düzenini bozdu, cihanı birbirine kattı.

Gâh güzellik atına biner, salınır... gâh sözle keskin ve parlak bir kılıca benzer.

İnsan da oldu mu alım derler, sözde oldu mu fasihlik.

Veli olsun, padişah olsun... derviş olsun, peygamber olsun... herkes onun hükmü altında.

Güzellerin yüzünde ne sır vardır... bu, yalnız güzellik değil, söyle... nedir o sır?

(625) Tanrı'dan başka kimsecikler gönül çekemez. Tanrılıkta Tanrı'ya ortaklık olamaz.

Şehvet, nereden insanların gönlünü çekecek? Hak bazı bazı bâtil suretinde de görünür durur... işte o kadar!

Her yerde tesir edeni, iş başararı Hak bil. Haddinden dışarıya ayak atma.

Hak, Hak libasıyla zuhur etti mi o zuhuru Hak dini bil; bâtil suretinde zuhur edince de Şeytan işi!

SORU.11.

"Külden daha fazla olan cüzü' hangi cüzüdü... o cüz'ü aramanın, bulanın yolu nedir?"

* * *

(630) Bil ki varlık külden daha fazla olan cüzüdü, var olan küldür. Bu her şeyin aksinedir.

Var olanların çokluğu zahirdir. Hakikatteyse hepsi birdir.

Küllün, yani var olanlar, görünüşte çok olduğundan sayı ve miktar bakımından kendi cüz'ü olan varlıktan azdır.

Vacib olan Mutlak Varlık, var olan şeyin cüz'ü değil mi? Var olan şeyler, ona tabi değil mi?

(635) Küllün, yani var olanların hakikatte bir varlığı yok ki. Var olan varlığın hakikatine ârız olan bir şey.

Küllün varlığı, tek bir hakikatin çoklukla zuhurundan ibaret. Çok olan şey, çoklukta görünmekte.

Kül, yani var olan, birçok şeylerin bir araya gelmesinden peyda olan bir arazdır. Arazsa zaten yokluğa koşuyor.

Küllün, yani var olan şeyin cüzüleri yok oldu mu kendisi de derhal imkan sahasından çekilir, yok olur.

Âlem, bir küldür ve bir göz açıp yumuncaya kadar hemencecik yok olur, iki zaman içinde baki kalmaz.

(640) Yine göz açıp yumuncaya kadar tekrar bir âlem var olur. Her lahza bir yer, bir gök yok olmakta ve yokluktan varlığa gelmektedir.

Her an yeniden yaratılmaktadır, gençtir... her an yok olmaktadır, kocamıştır... âlemde her an bir haşır vardır, bir neşir vardır.

Âlemde hiçbir şey iki an içinde baki değildir. Her şey, öldüğü andan yeniden doğmaktadır.

Fakat kopacak olan büyük kıyamet bu değildir. Çünkü bu, amel bakımındandır, o ceza bakımından!

Onunla bunun arasında nice fark var.. dikkat et de bilgisizliğe uğrama!

(645) Gözünü aç da tafsil ile icmalin farkına bak... saat, gün, ay, yıl.. hepsi zaman ama birbirinin aynı değil.

Burada söylenen sözlerle yapılan işlerin hepsi de mahşer gününde ortaya çıkar.

Orada hatıra gelen, gönülden geçen şeylerin hepsi görünür. "Yevme tüblesserâir"i okusan a!

Bunu anlamak istersen bak bir kere... sende de dirilmek ve ölmek var.

Âlemde, yüce aşağı... ne varsa örneği senin bedeninde, senin canında.

(650) Âlem de senin gibi muayyen bir şahıs. Sen, ona can kesilmişsin, o sana ten kesilmiş.

İnsanın üç türlü ölümü vardır: Birincisi, zatı itibariyle her lahza ölüp durmasıdır.

İkinci ölümü, dileyerek, isteyerek ölmesi, üçüncüsü de eceli gelince ister, istemez ölmesidir.

Ölümlerle dirim, birbirinin zıddı olduğundan üç ölüme karşılık üç de dirim vardır.

Âlem, dileyerek isteyerek ölmez. Bu ölüm, bütün âlem içinde yalnız sana mahsustur.

(655) Fakat cihan da her an değişip durur ve her yok oluştan sonra derhal evvel ki gibi var olur.

Mahşerde neler olacaksa sende de onların örnekleri görünür, benzerleri olur.

Bedenin yere benzer, baş da göke. Duyguların yıldızlardır, ruhun güneş.

Sert kemiklerin dağlara benzer, kılların nebatlarıdır; ellerin ayakların ağaç.

Kıyamette yeryüzü nasıl titirse senin beden ölüm çağında nedametten tir tir titir.

(660) Beynin perişan olur, canın kararır, duyguların yıldızlar gibi nursuz, fersiz bir hale gelir.

Kıllarının dibindeki deliklerin her biri terden bir deniz kesilir... sen de o denizde elsiz, ayaksız gark olursun.

Ey yoksul adam, can çekişmeden kemiklerin, boyanmış yüne döner, dağılır, perişan olur.

Ayakların dolaşır... bütün çiftler çiftinden ayrılır, tek kalır.

Can, bedeninden tamamıyla çıktı mı yeryüzüne benzeyen beden dümdüz kala kalır... artık onda ne bir çıkıntı görürsün, ne bir girinti!

(665) İşte âlemin hali de bu çeşit olur. Ölüm çağında kendinde gördüğüm haller onda da zuhur eder.

Varlık, Hak"ındır, ondan başka her şey fanidir. Kur"an, bunu anlatmaktadır.

“Küllü men aleyhâ fân” bunu bildirdiği gibi “Le fi halkın cedid” ayeti de apaçık anlattı.

İki cihanın da yoktan var edilmesi ve varken yok edilmesi Ademoğlunun yaratılması ve dirilmesi gibidir.

Halk, daime yepyeni bir yaratılıştadır, dilerse ömrü uzasın gitsin!

(670) Tanrı ihsanının feyzi, daima sıfatlarla adlardan tecelli eder durur.

O taraftan daima yaratmak ve kemale getirmek... bu taraftan daima ve her an değişip durmak!

Fakat bu dünya zuhuru geçti mi ahret yurdunda her baki kalır.

Çünkü her neyi görürsen çaresiz, mana ve suret bakımından o şeyde iki âlem de vardır.

İlk âlem (olan dünya) ile buluşmak, ayrılığın ta kendisidir. Öbür âlem de ise şüphe yok, Tanrı"dandır, bakidir

(675) Bâkilik, ebedilik, varlığın adıdır ama var olan şeylerde zuhur eden varlık, daimi ve ebedi olursa,

Varlığın zuhur ettiği suretler, o suretlerden zahir olan varlığa tamamıyla uygun olursa ilk zuhuru olan şu dünyada, son zuhur olan ahret âlemi görünür.

Bu âlemde kuvvet bakımından ne varsa o âlemde bir uğurdan fiil halinde tecelli eder.

Senden evvelce zuhur eden işler var ya... onları yapa yapa her defasında biraz daha alışır, onları yapmada bir kudret elde edersin...

Faydalı olsun, zararlı olsun... onları her yapıpta nefsinde bir meleke hasil olur.

(680) Haller, adet edinince huy olur; meyveler, zamanla güzel bir koku peyda eder.

İnsan, sanatları o itiyatla öğrenir... düşüncelerini onunla terkibeder.

İşte bütün o meleke haline gelen sözlerle işler, mahşer günü meydana çıkar.

Ten elbisesinden soyundun mu hemencecik ayıplar da apaydın bir halde meydana çıkar, hünerler de.

O vakit de bir tenin olur ama o tenin (unsurlarla) bulanıklığı yoktur. Her ieyin suya aksetmesi ve görünmesi gibi her suret o bedende görünür.

(685) Orada hatıra gelen, gönülden geçen şeylerin hepsi görünür. “Yevme tüblesserâir” okusan a*! (* Bu beyit, 647. beytin aynıdır, Lahici şerhi, s.338, 352).

Bir de o hususi âleme uygun olarak huyların, cisim halinde görünür, teşahhus eder.

Bu âlemde, unsurların kuvvetinden nasıl üç mevlüt (cemat,nebat, hayvan) vücut buluyorsa,

Senin bütün huyların da can âleminde gâh nurlar haline girer, gâh cehennemler haline!

Varlıktan taayyün kalkar... göz önünde ne yüksek kalır, ne alçak.

(690) Ebediyet yurdunda bedene ârız olan ölüm kalmaz, cisimle olan bir renge girer.

Ayağın, başın, gözün, gönül kesilir... toprak sureti, karanlıklardan arınır, saf olur.

Hak nuru da sana tecelli eder, ulu Tanrı"yı cihetsiz olarak görürsün.

İki âlemi de birbirine vurursun... bilmem artık daha ne sarhoşluklar edersin!

“Rableri onları suvarır” ne demek? Bir düşün... temizlik nedir? Kendinden arınmak, varlıksız, benliksiz saf bir hale gelmek!

(695) Ne şerbettir o şerbet, ne lezzettir o lezzet, ne zevktir o zevk... ne hayranlıktır o hayranlık, ne devlettir o devlet, ne şevktir o şevk!

Ne boştur o dem ki kendiliğimizi terk edelim de mutlak bir zenginliğe erişelim, varlıktan yoksul olalım!

Ne din kalsın, ne akıl... ne takva kalsın, ne idrak... toprağa sarhoş ve hayran bir halde seriliverelim!

Cennetin, hurinin, ebediyetin burada ne değeri var? Yabancı, o halvete giremez ki.

Yüzünü gördüm, şarabı içtim... bilmem bundan sonra ne olacak?

(700) Her sarhoşluğun sonunda bir baş ağrısı, bir sersemlik vardır... gönül, bu düşünceyle kan kesildi gitti.

SORU 12.

“Evveli olmayanla sonradan meydana gelen, nasıl oldu da birbirinden ayrıldı... bu âlem oldu, öbürü Tanrı?”

* * *

Evveli olmayanla sonradan meydana gelen esasen birbirinden ayrı değildir ki. Sonradan meydana gelen, Mutlak Varlığın zuhurudur, ondandır, kendiliğinden bir varlığı yoktur.

Her şey, ondan ibarettir, bu, yani sonradan meydana gelen şeyse Zümrüdü ankaya benzer, ismi vardır, cismi yok, Hak'tan başka her şey, vücudu olmayan bir addır.

Yokluğun var olması, olmayacak bir şeydir. Varlık, var olması bakımından daimidir, hiç zeval bulmaz.

(705) Ne o, bu olur... ne bu, o. Bunu bilir, anlarsan bütün müşküller, sana kolaylaşır.

Âlem, zaten itibari bir şeydir. Dairede devreden, devrederek daireyi meydana getiren o tek noktadan başka bir şey değildir.

Yürü... bir ateş noktasını çevir... o nokta gayet hızlı dönmesi yüzünden sana bir daire halinde görünür.

Bir, sayıya gelirse birçok sayı meydana çıkar ama sayılan bir, sayıların çokluğuyla çoğalmaz ki.

Tanrı'dan başka her şeyin sözünü bırak da bunu ondan ayır... Mutlak Varlıkla onun zuhurunu fark et!

(710) Bunda ne şüphen var? Mümkinat âlemi, hayale benzer. Birlikte ikiliğin bulunmasına imkan yoktur.

Yokluk da varlık gibi tekdi. Bütün çokluk âlemi, nispet ve itibardan meydana geldi.

Var olan şeylerin birbirlerine aykırılığı ve çokluğu hep, bukalemuna benzeyen şu imkan âleminden meydana geldi.

Fakat her birerinin varlığı bir ve tek ya; işte bu da Tanrı'nın bir ve tek oluşuna tanıktır.

SORU 13.

“Mana eri, sözünde göze, dudağa işaret etmekle ne muradeder?”

* * *

(715) Makamlara, hallere nail olan er, yüzdən, saçtan, sakaldan, benden ne arar, ne ister?

Bu âlemde görünen her şey, o âlem güneşinin aksi gibidir.

Âlem; saç, ben, sakal ve kaş gibidir; her şey, kendi yerinde, kendi makamında iyidir, hoştur.

Tanrı'nın tecellisi gâh cemel yoluyla olur, gâh celal yoluyla olur... yüz ve saç da manalara misaldir.

Ulu Tanrı'nın sıfatları lütuf ve kahırdır. Güzellerin yüzleriyle saçlarında da bu lütuf ve kahır var.

(720) Bu duyulan sözler, duygularımızla duyup bildiğimiz şeylere delalet eder. Bu yüzden evvela duyup bildiğimiz şeyler delalet etmek üzere söylenmişlerdir.

Mana âleminin sonu yoktur. Söz, onun sonunu nerden görecektir, nasıl ifade edecektir?

Zevkten meydana gelen manayı söz, nerden anlatacak?

Gönül ehli olanlar, manayı anlatırlarken bir benzeriyle söyler, anlatırlar.

Çünkü duygularımızla anladığımız, bildiğimiz şeyler, mana âleminin gölgesi gibidir. Duygularımızla bilip anladığımız bu âlem, çocuğa benzer, mana âlemi de bu çocuğun dadısına.

(725) Bence tevile sığın bu sözler, önce kastettiğimiz manaları anlatmak için söylenmiştir.

Bundan ayrı ve herkesin bildiği, anladığı manalarda kullanılmaları sonradan olmuştur. Fakat halk kastedilen mana hangisidir, nerden bilecek?

Mana erleri, akıl âlemine baktılar, oradan sözler naklettiler.

Akıllı kişi, söz ve manaya inince manaya en uygun sözü buldu.

Buldu ama sözü, tamamıyla manaya benzetmenin imkanı var mı? Manaya tamamıyla uygun bir söz aramadan vazgeç, rahatça otur!

(730) Söz, manaya uymuyor diye kimse seni kınayamaz. Burada Hak'tan başka bir mezhep sahibi yok.

Fakat kendinde oldukça sakın ha sakın, şeriata aykırı söz söyleme... şeriata uy!

Gönül ehline yalnız üç halde gelişigüzel söz söylemeye ruhsat var: Tamamıyla kendinden geçip yok oluş, manevi sarhoşluk, şiddet ve zaruret.

Bu üç hali bilen, anlayan, sözlerin nasıl söylendiğini, manalara ne suretle delalet ettiğini de bilir, anlar.

Sende vecit ahvali yoksa sakın bilgisizlikle taklide uyup kafir olma!

(735) Hakikat halleri mecazi değildir; herkes tarikat sırlarını anlayamaz.

Dostum, hakikat ehlinden saçma şey çıkmaz. Fakat bunu da keşif yoluyla bilmek, yahut onların sözünü tasdik etmek gerek.

Sana sözlerin ne suretle söylendiğini, manalara nasıl delalet ettiğini kısaca söyledim... anlarsan bilirsin.

Manalarda ta sona bak... maksat nedir, onu gör; bu hususta nelere dikkat etmek lazımsa birer birer hepsini gör, incele.

Onların içinden asıl lazım olanını al, sözü, o manaya uydur... öbür manalardan arıt!

(740) Bu kaide esaslı bir surette yerleşti ve kabul edildi mi buna dair birkaç örnek daha vereyim:

Bak hele... güzelin gözünden neler oluyor? Bu hususta neler lazımsa hepsine dikkat et!

Güzelin gözünden hastalıklar, sarhoşluklar meydana gelmekte... dudağından varlık içinde yokluk zuhur etmekte.

Gözünden gönüller sarhoş ve mahmur bir halde... dudağından canlar örtünüp gizlenmede.

Gözünden bütün gönüller, derde düşmüş, la"l dudakları hasta canlara şifa....

(745) Gözüne âlem girmemekte ama dudağı her an bir lütufta bulunmakta.

Bir an erlik edip gönülleri okşamakta... bir an çaresizlere çare bulmada...

Şuhlukla suya, toprağa can üfürmede... bu üfürüşle göklere ateş salmada.

Her göz açıp kapayışı bir tuzak ve tane olmuş... o bakış yüzünden her bucakta bir meyhane kurulmuş.

Bakışıyla varlık âlemini yağma etmekte... öpüşüyle tekrar o âlemi düzüp koşmakta.

(750) Gözünden kanımız kaynayıp durmada... dudağından canımız hayran olup kalmada.

Bakışıyla gözü, gönül kapmada... işveyle dudağı, cana canlar katmada.

Gözüyle dudağından vuslat umdun mu bu, hayır demekte, öbürü peki demekte.

Bakışıyla âlemin işini bitiriyor, öpüşüyle her an can okşuyor!

Ondan bir bakış, bizden can verme... ondan bir öpüş sunma, bizden öpüp sorma!

(755) Bir bakışta âlem haşroidi. Derlenip toplandı, düzölüp koşuldu... ruhundan ruh üflemesiyle de Âdem zuhur etti.

Onun gözüyle dudağını düşündü, bu düşünceye daldı da bütün âlem şaraba tapmayı adet edindi.

Gözüne dünya bile görünmezken nasıl olur da o göze uyku girer, nasıl olur da o göz sarhoş olur?

Bizim varlığımız, tamamıyla sarhoşluktan, yahut uykudan ibaret. Rablerin Rabbi olan Tanrı ile uykunun ne münasebeti var?

Tanrı, neden "Seni göze aldım, gözettim" dedi? Akıl bundan hayretlere düştü!

(760) Sevgilinin saçlarına ait olan bahisse pek uzun. Ondaki bahsetmek layık mı? Orası zaten sır yeri!

Benden o büklüm büklüm saçları sorma. Delilerin zincirini oynatma!

Dün gece boyunun uzunluğunu, güzelliğini söyledim de saçları dedi ki: Bırak bu bahsi, unut bu sözü!

O saçlar, düz olmaktan ziyade eğri... o saçlar yüzünden hakikati arayanın yolu, kıvrımlar içine düştü!

Bütün gönüller, o saçlar yüzünden zincirlere giriftar oldu... bütün canlar onların yüzünden ızdıraplara uğradı.

(765) Her yandan yüz binlerce gönül o saçlara takılmış... bir gönül bile o saçların halkasından kurtulmadı.

Ortadan ayrılmış saçlarını bir dağıtsa dünyada tek bir kafir bile kalmaz.

Saçlarının çemberi, fitne ve imtihan tuzağı olduğundan şuhlukla onun başını bedeninden ayırdı, kesti.

Fakat saçı kesilmişse ne gam... gece kısalsın gündüz uzar!

(770) O saçlarla akıl kervanının yolunu vurdu... kendi eliyle onları vurdu, düğümledi.

Zülfü bir lahza bile istirahat etmez... gâh sabahı getirir, gâh akşam eder!

Yüzüyle saçlarından yüzlerce gündüz, yüzlerce gece meydana gelmekte... o saçlar, ne acayip oyunlar oynamakta!

O güzel kokulu saçların kokusunu yaydı mı derhal Âdem'in balçığını yoğurur.

Gönlümüz de o saçlara benzer... bir an bile sakin durmaz.

Onun yüzünden her an, işe yeni baştan başlamaktayız... canımızdan ümidimizi kestik!

Yüzüne iştihak çeken, iştihak ateşiyle yanıp yakılan bir gönlü var da gönül, onun için saçlarından perişan olmada, halden hale girmedi!

Burada yüz, Tanrı güzelliğinin mahzarıdır... sakaldan murat da onun ululuk tapısıdır.

Yüzü güzellikte bir hat çekti de bizden başka güzel yok... bu çizgiden dışarıda bir güzel bulunamaz dedi.

Sakalı, can âleminin yeşilliği kesildi... ondan dolayı adına ebedilik yurdu dediler.

(780) Saçının karanlığıyla gündüzü gece et... sakalında da Âbıhayat kaynağını ara!

Sakalı, bıyığı nasıl Abıhayat içiyorsa sen de o nişanı olmayan makama var, Hızır gibi Abıhayat iç!

Sakalının, bıyığının yüzünü görsen şüphe yok, birlikten çokluğu birer birer bilir, anlarsın....

Saçından âlemin ahvalini anlar, sakalından, bıyığından gizli sırları okursun!

Yüzünde saçını sakalını gören gördü ama benim gönlüm, yüzünü saçında, sakalında gördü.

(785) Yüzü, "Seb"almesâni" olmalı ki oradaki her harf, manalar denizi!

O yüzdeki her kılın altında sır âleminden binlerce bilgi denizi gizli.

Sevgilinin letafette bir su gibi olan güzel yüzündeki tüylere bak da suya benzeyen kalbin üstündeki Tanrı arşını gör!

O yüzde zahir olan ve bir noktaya benzeyen tek beni bütün varlığı çeviren dairenin hem aslıdır, hem merkezi.

İki âlem dairesini meydana getiren çizgi ondan hasıl oldu... Âdem'in nefis ve kalb dairesi ondan meydana geldi.

(790) Kara bir noktanın aksinden ibaret olan ve kanlarla dolu bulunan gönül, o ben yüzünden harap ve perişan bir hale düştü!

Beni yüzünden gönlün hali, ancak kanlara bulanmak... o dudaktan dışarıya çıkmaya bir yol yok ki!

Bilmem ki beni mi gönlümüzün aksi... gönlümüz mü o güzel yüzdeki benin aksi?

O beni aksetti de gönlümüz mü meydana geldi... yoksa gönlün aksi mi o yüzde göründü?

Gönül mü onun yüzünde, o mu gönülde? Şu müşkül iş bana örtülü kaldı vesselam!

(795) Gönül gâh mahmur gözleri gibi harap... gâh saçları gibi ızdıraplar içinde.

Gâh o aya benzer yüzü gibi aydın... gâh siyah beni gibi karanlık.

Gâh meşcit olmakta, gâh kilise... gâh cehennem kesilmekte, gâh cennet!

Gâh yedinci kat gökten daha üstün, daha yüce... gâh toprak yığınının altına düşmekte....

Zahitlikten, takvadan sonra dönüp yine şarabı, mumu, güzeli aramakta!

SORU 14.

“Şarabın, mumun, güzelin manası ne... meyhaneye düşmek, sarhoş olmak da ne demek?”

* * *

(800) Şarap, mum ve güzel, mananın ta kendisidir.. o mananın her surette tecellisi var.

Şarapla mum, irfan nurunun zevkidir. Kimseden gizli olmayan güzeli de gör!

Burada şaraptan murat sırça kandildir, mumdan murat da ışık... güzelse ruhlar nurunun parıltısı.

Musa'nın gönlüne o güzelden bir kıvılcım sıçradı da şarabı ateş oldu, mumu ağaç!

(805) Can şarabıyla can mumu, Esra gecenin nurudur; güzel de (Muhammed'in gördüğü) o büyük deliller, alametler!

Şarap da hazır, mumla güzel de bura da... artık güzel sevmekten gafil olma!

Seni, kendinden alacak, mahvedecek şarabı bir zamancağız olsun çek... belki varlığının elinden aman bulursun.

Çek şarabı da seni, senden kurtarsın... karta olan varlığını denize ulaştırırsın.

Sürahisi sevgilinin yüzü... kadehi, sevgilinin şaraplar içen sarhoş gözleri olan şarabı iç!

(810) Şarabı ve sakiyi içen şarabı... sürahisiz, kadehsiz iste, ara!

Baki Tanrı'nın yüzünün kadehinden, sakisi “Onları Rableri suvarır” ayeti olan şarabı iç!

Tertemiz şarap, sarhoşluk zamanında seni varlık pisliğinden arıtan şaraptır.

Şarap iç de kendini bu soğukluktan kurtar. Çünkü kötü sarhoşluk, iyi adamlıktan yeğdir.

Tanrı tapısından uzak düşene karanlıklar hicabı, nurdan iyidir.

(815) Çünkü Adem'e karanlıklardan yüzlerce yardım geldi de İblis, nur yüzünden ebedi mel'un oldu.

İçinde kendini gördükten sonra gönül aynası cilalanmış, ne fayda?

Şaraba sevgilinin yüzünden bir ışık vurdu mu şarapta nice habbeler meydana gelir.

Cihan da o şaraptaki habbelere benzer, can da. O hava kabarcıkları, Tanrı velilerine kubbelerdir.

Aklıkül, o şarapla hayran olmuş, kendisinden geçmiş; Nefsikül, ona kulağı küpeli bir köle olmuştur.

(820) Bütün âlem, o şarabın bir meyhanesine benzer... her zerrenin gönlü, o şaraba kadeh kesilmiştir.

Akıl da sarhoştur, melek de sarhoş, can da sarhoş... hava da sarhoştur, yer de sarhoş, zaman da sarhoş!

Gök, onun aşkıyla düşe kalka koşmakta, dönmekte... hava, gönlünde onun bir kokusunu ummakta!

Melekler, o şarabı pak bir testiden içmişler... bir yudumcağız tortusunu da şu toprağa saçmışlardır.

Unsurlar, o bir yudumcuk şaraptan sarhoş olmuş... gâh suya düşmüş, gâh ateşe.

(825) Toprağa düşen o bir yudum şarabın kokusundan insan baş göstermiş, taa göklere kadar yücelmiştir.

Onun aksiyle pörsümüş beden can kesilmiş; onun parlaklığıyla donmuş can ruh haline gelmiştir.

Bir cihan halkının o şarap yüzünden daima başı dönmekte... hepsi de yerinden yurdundan olmuş!

Birisi, o şarabın tortusunun kokusuyla akıllanmış... birisi, onun saf rengini söylemekte...

Birisi, yarım yudumda sadık olmuş.. birisi, bir sürahiyle aşık olmuş.

(830) Birisi de hepsini içmiş de ağzını açmış "daha da var mı?" diyor... ne de mertebesi yüce deniz gönüllü rint ya!

Varlığı tamamıyla içmiş de ikrardan da geçmiş, inkardan da!

Kuru zahitlikten de kurtulmuş, saçmasapan ve aslı olmaz sözleden de... meyhane pirinin eteğine sarılmış!

Meyhaneye düşkünlük ve sarhoşluk, kendinden geçme, kurtulmadır... adam zahit bile olsa benlik küfürdür.

Sana meyhaneden bir nişan göstermişler de "Birlik, izafi şeylerin hepsini terk etmektir" demişlerdir.

(835) Meyhane, eşi, örneği olmayan âlemden bir nümunedir; hiçbir şeye aldırış etmeyen aşıkların durağıdır.

Meyhane can kuşunun yuvasıdır... meyhane, lâmekân âleminin eşiğidir.

Meyhane eri olmak, tamamıyla harabolmak, mahvolmaktır. Âlem, böyle adamın ovasında, bir seraptan ibarettir.

Bu öyle bir meyhanedir ki ne haddi var, ne nihayeti... ne başlangıcını gören var, ne sonunu!

Eğer, içinde yüz yıl koşup tozsın ne kendini bulabilirsin, ne başka birisini!

(840) Bir bölük halk, orada elsiz, ayaksız koşup durmada... hepsi de ne mümin, ne kafir!

Kendilerini unutturan şarabı içmişler, kendilerinden geçmişler... bütün hayırları da bırakmışlar, şerleri de.

Her biri, dudaksız damaksız bir şaraptır içmiş de ardan da vazgeçmiş, namustan da!

Vecitten meydana gelen anlaşılmaz sözleri, halvet hayalini... nuru, kerametleri...

Hepsini, hepsini ir şarap kokusuyla elden çıkarmış, yokluk zevkiyle sarhoş bir halde yere yıkılmış..

(845) Tacı, abayı, asayı, tespihi, misvakı, şaraba rehnetmiş... hepsinden arınmış...

Balçık içinde düşe kalka koşmada... gözlerinden yaş yerine kan akmada.

Gâh sarhoşluktan naz âleminde şatırlar gibi aşını yüceltmede...

Gâh yüz karalığından yüzünü duvara dönmede... gâh kızıl bir yüzle dar üstünde görünmede....

Gâh sevgilisinin iştiyakıyla sema girmede; gök gibi elsiz, ayaksız dönüp durmada.

(850) Çalgıcıdan duyduğu her nağmeyle ona o âlemden bir vecit, bir hal gelmede.

Can semai, sestem, harften ibaret değil... her perdede bir sır gizli.

O şarabı içip bu sema giren şu on katlı hırkayı başından sıyırıp atmış... her renkten, her kokudan soyunmuş, çıkmıştır.

O saf şarapla bütün kara, yeşil ve sarı renkleri yıkamış, arıtmıştır.

Sofi, o saf şaraptan bir kadeh içmiştir de bütün vasıflardan saf olmuştur.

(855) Canla bu pislik yerlerini geçmiş, buraları tertemiz aşmış... gördüklerinin yüzde birini bile söylememiştir.

Şarap satan erlerin teine sarılmış, şeyhlikten de usanmıştır, dervişlikten de!

Şeyhlik nedir, dervişlik ne? Bu ne bağıdır ki? Burası, züht e takva yeri mi... bu ne delilik?

Eğer büyüğe, küçüğe yüz tutar, büyüklükle, küçüklükle mukayyet olursan puta tapman, zünnar kuşanman, gavur olman daha iyi!

SORU 15.

“Put, zünnar ve gavurluk, bu makamda hep haksız... değilse bunlardan maksat ne?

Söyle!”

* * *

(860) Bu makamda put, aşk ve birlik mahzarıdır; zünnar kuşanmak da hizmete bağlanmaktır.

Küfür de varlıkla olur, din de... onun için birlik, puta tapmanın ta kendisidir.

Bütün var olan şeyler, varlığın mahzarlarıdır; onların biri de puttur.

Ey akıllı kişi, iyi düşün... put, varlık bakımından batıl değildir ki.

Bil ki putu yaratan da ulu Tanrı... iyinin yaptığı her şey iyidir.

(865) Mutlak Varlık, nerde varsa, neyle zuhur etmişse orası ve o şey, hayırdan ibarettir. Eğer o şeyde bir şer varsa o, varlıktan meydana gelmemiştir.

Müslüman, puta tapmak nedir, bilseydi dinin puta tapmaktan ibaret olduğunu anlardı.

Müşrik de putun hakikatini bilseydi hiç dininde yol azıtır, sapık olur muydu?

O, putu ancak görünen bir suretten ibaret gördü de o sebeple şeriatı kafir oldu.

Sen de onda gizli olan hakikati, onda Hakk"ı görmezsen sana da şeriatı Müslüman demezler.

(870) Gerçek küfür, kime yüz gösterirse o kimse mecazi Müslümanlıktan usanır.

Her putta gizli bir can var... küfürde bir iman gizli!

Küfür de daima Tanrı"yı anmakta, Tanrı"yı tespih etmekte... “Ve in min şey"ın” ayetine bak, burada kınamanın ne lüzumu var?

Ne söylüyorum? Yoldan uzak düştüm ben... “Tanrı de de” ayetinden sonra “Bırak onları” denildi!

Putun yüzünü kim bezedi, ona o güzelliği kim verdi.... Hak istemeseydi kim puta tapardı ki?

(875) O yaptı, o dedi, oydu bu işleri yapan... iyi yaptı, iyi dedi, iyiydi ve iyidir zaten!

Bir gör, bir söyle, bir bil... imanın aslı da bununla kaimdir, fer"i de!

Bunu ben söylemiyorum... Kur"an"dan duy... “Tanrı yaratılışında aykırılık yoktur!”

Dikkat ettim, her işin aslını gördüm... anladım ki zünnar hizmete bağlanmaya nişanedir.

İrfan sahibi olan kişi, her sözü, ilk ne mana için konmuşsa o manada söyler, başka manaya almaz.

(880) Ersen erler gibi belini bağla da "Ahdıma vefa edin" diye emir edilenlere katıl!

Bilgi atına bin, ibadet çevganiyle meydandan kutluluk topunu kap!

Birçok mahlukat yaratıldı ama seni, ancak bu iş için yarattılar.

Elde edilen manevi haller, göz nuru, olan çocuğa benzer... bu çocuğa baba, bilgidir, ana da ibadet!

Şüphe yok ki insan, babasız dünyaya gelmez. Dünyada Mesih ancak tek bir kişidir.

(885) Saçma sapan şeyleri, şeriata sığmayan sözleri, nur hayalini, keramet vesilelerini bırak!

Senin kerametlerin, Tanrı'ya tapmadadır... bundan başka her şey riyadan, ululuktan, gururdan, varlık ve benlikten ibarettir.

Bu makamda yokluğa ait olmayan her şey, ululuk isteyiş sebeplerinden, Tanrı mekr..den başka bir şey değildir.

Lakin kör Şeytan'dan da binlerce keramet zuhur etmede....

Gâh duvardan gelir, gâh damdan... gâh gönlüne girer, oturur, gâh vücudunda gezer dolaşır!

(890) Senin gizli hallerini hep bilir... seni küfre, günaha, isyana sokar.

İblis, sana iman oldu, sen de ona uydun; uydun ama onun bu yaptıklarını nereden yapacaksın sen?

Kerametlerin kendini göstermek içinse sen Firavun'sun, bu dava da Tanrılık davası!

Tanrı'yı tanıyan kişi, kendini göstermeye kalkışmaz.

Senin yüzün, hep halka... sakın, kendini bu illetle giriftar etme!

(895) Tanrı'yı bilmezlerle düşer kalkarsan meshe uğrar, hayvanlaşırsın... hatta meshin de yeri mi burası? Büsbütün insanlıktan çıkar, hayvan ve nebat bile olmaz da unsurlar âlemine düşersin.

Sakın Tanrı'yı bilmezlerle düşüp kalkma... yaratılışından mahrum kalır, insanlıktan baş aşağı düşersin.

Bu nazenin ömrü beyhude yere telef ettin de böyle bir hayat ne işe yarar deyip düşünmedin bile!

Zahire kapılan adamlar, dağınıklığa topluluk dereler, bir eşeği de kendilerine şeyh yaparlar... ne şaşılacak şey!

Şimdi ululuk, bilgisizlere düştü... onun için halkın hali kötüleşti!

(900) Bak hele... kör Deccal, âleme nasıl bir numune göndermiştir!

Ey duygusu olan akılsız adam, numune olarak Deccal'ın Habbas adlı eşeğine bak!

Ardına düşen eşekleri gör... bilgisizlikten o eşek de, onların önüne düşmüş!

Peygamber, ahir zamanı anlatırken bunu kaç kere söyledi.

Bak... şimdi körle sağır çoban kesildi.... Din bilgileri umumiyetle göke çekildi.

(905) Arada ne yumuşaklıkla muamele kaldı, ne haya... hiç kimse bilgisizlikten utanmıyor!

Âlemin bütün ahvali tersine... aklın başındaysa nasıl, bak da gör!

Tanrı kapısından kovulan, rahmetten uzaklaştırılan Tanrı düşmanı, babası iyi adam mı... vaktin şeyhi!

Babasıyla atası iyi olduğu için o kötü oğlanı Hızır, öldürdü...

Halbuki sen, babası iyi adamdı diye eşeklikte senden de daha eşek olan birisini tutun, kendine şeyh yaptın!

(910) O, iyiden kötüyü fark etmezken senin içini nasıl temizleyecek, arıtacak?

Fakat oğul, babasının kemaline de varis olursa ona ne diyeyim? Nur üstüne nurdur o?

Reyinde isabet, bahtında saadet olan oğul, meyve gibi ağacın sırrının hulasasıdır.

Fakat iyiden kötüyü, kötüden iyiyi ayırt edemeyen nasıl olur da din yolunda şeyh olur?

Müritlik, din bilgisini öğrenmek, gönül mumunu nurla yakıp aydınlatmaktır.

(915) Ölüden ki bilgi öğrendi... külden, gübürden kim mum yaktı?

Bu yüzden gönlüme şu gelmekte: Belime bir zünnar kuşanayım, vazgeçeyim şu işten!

Şöhretim yok da ondan değil ha... şöhretim var, var ama zaten şöhretten utanıyordum ya!

Bu işte nekes ve saçma adamlar, bana ortak olduktan sonra varayım, bir bucağa sığınayım, kimse beni tanımasın... bu, tanınmaktan daha iyi!

Bir de Tanrı'dan bir ilhamdır geliyor; Ahmaklıkla Tanrı hikmetini kınama!

(920) Aptesaneleri temizleyen adamlar olmasaydı memleketlerde halk, tehlikelere düşer, herkesin sıhhati bozulurdu!

Bir de her cinsin, kendi cinsini çektiğini görüyorum... diyorum ki, Tanrı daha iyi bilir ya... dünya böyle gelmiş, böyle gider!

Fakat ehil olmayanların sohbetinden kaç... ibadet istiyorsan adetten vazgeç!

İbadetle adet bir araya gelmez... ibadet ediyorsan adeti bırak!

Gavurluktan maksat da her şeyden ayrılmak, soyunmak... ben, böyle gördüm... taklit boyunduruğundan kurtulmak!

(925) Kutlu birlik tapısı, canın ibadet yeridir... baka zümrüdü ankasının yuvasıdır.

Bu iş, Rhullah'tan zuhur etti. Ruhülkudüs'ten göründü!

Nasut âlemine mensup olan nefisten kurtulursan lahut âleminin kutlu tapısına varır, girersin.

Melek gibi her şeyden mücerret olan kişi, Ruhullah gibi dördüncü kat göke çıkar.

Süt emen çocuk, anasının yanında beşiğe mahpustur.

(930) Fakat adam oldu da yürüyüp gezmeye kudret kazandı mı erkeğe babasına yoldaş olur.

Unsurlar, senin aşağılık analarıdır, babaların da yüce gökler... sense bir çocuksun.

Onun için İsa, göke ağarken "Ben, yücelere, babama gidiyorum" dedi.

Sen de babanın canısın, babana yürü... yoldaşların yürüdüler, yüceldiler, sen de yücel!

Uçar kuş olmak istersen bu pis dünyayı kergesin önüne at!

(935) Bu gaddar dünyayı alçaklara ver... ölü eti, köpekten başka bir hayvana verilmez!

Soy sop da nedir ki? Sen, sana uygun olan adamı ara... Hakk'a yüz tut, soyu soppu bırak!

Yokluk denizine dalana "Onların arasında soy sop yoktur" sırrı tecelli eder.

Şehvetten meydana gelen nispet, ululuktan, gururdan başka meyve vermez.

, Arada şehvet olmasaydı bütün soylar, soplalar, masaldan ibaret olurdu.

(940) Fakat arada şehvet olduğundan bir adam baba oldu, öbürü ana.

Ana, baba dediğin de kim oluyor demiyorum ha... onları sayman, dünyada o suretle yaşayıp geçinmen lazım.

Söylemek istediğim şey şu: Bir akli eksiğe kız kardeş demiş, bir hasetçiye kardeş adını takmışsın...

Düşmana oğul, yabancılara akraba diyorsun.

Bana bir kere söyle bakayım; dayı, amca dediğin kim? Onlardan dertten, kederden başka ne elde ettin?

(945) Yolda seninle beraber yürüyüp giden yoldaşların da seninle alay etmek için gidiyorlar kardeşim.

Bir an onlarla ciddi bir surette oturup kalksan onlardan neler görürsün... ben ne söyleyeyim?

Bunların hepsi masaldan, afsundan, bağdan ibaret... canın için bunların hepsi de alaydan, oyundan başka bir şey değil!

Erlikle erler gibi kendini kurtar ama kimsenin de hakkını zayi etme!

Şeriatın bir dakikacık olsun gafil oldun mu iki âlemde de dinsiz kalırsın.

(950) Sakın şeriat haklarını bırakma.. fakat kendini de koru!

Altınla kadın, ancak dert ve kederden ibarettir... onları Meryem oğlu İsa gibi bırak!

(Anana, babana uyma da İbrahim gibi) Hanif mezhebine uy, her mezhebin bağından kurtul...

Rahip gibi din kilisene gir!

Gözünde Hak'tan gayrisi varsa mescitte bile olsan kilisedesin demektir (müşriksin).

Yok... eğer ağyarı görmezsen o vakit mescit, sana kilise kesilir, (mescitle kilise bir olur).

(955) Artık ben bilmem... nerde olursan ol; nefsinin zıddına hareket ettin mi kurtuldun.

Put, zünnar, gavurluk, çan... hepsi de adını, sanını, varını, varlığını terk etmeye işaretler.

Has kul olmak istiyorsan doğruluğa ihlasa hazırlan!

Yürü... kendini kendinden kurtar... her an başka bir imana bürün!

İçimizde nefsimiz kafirken görünüşte İslam dininden olmaya razı olma!

(960) Her an yeni baştan imanını tazele... Müslüman ol, Müslüman ol, Müslüman!

Nice iman vardır ki küfürden doğar; iman meydana getiren küfür, küfür değildir.

Riyayı, büyük görünme kaygısını, ar ve namusu bırak... hırkayı çıkar at; zünnar kuşan;

Pirimiz gibi küfürde tek ve eşsiz ol... ersen gönlünü bir ere ver!

İkrardan da mücerret ol, inkardan da... gönlünü, tamamıyla bir gavur oğluna teslim et!

(965) O bütün gönülleri avlar, esir eder... gâh onlara şarkıcı olur, teganni eder, gâh saki olur, şarap sunar!

O ne güzel çalgıcıdır ki bir güzel nağmesiyle yüzlerce zahidin harmanına ateş salar!

O ne hoş sakidir ki bir kadehle yüz yetmiş yıllık ihtiyarı kendisinden geçirir, sarhoş eder!

Geceki sarhoşlukla harap bir halde tekkeye gider, sofinin beyhude mücadelesini masal haline koyar!

Seher çağı mescide girse orada bir tek kendini bilir adam kalmaz!

(970) Kendinden geçmiş sarhoş bir halde medreseye girse fakih, onun huzuruyla çaresiz bir halete düşer, mahmur olur kalır!

Aşkından zahitler çaresiz kalırlar... evlerinden, barklarından avare olurlar!

Birisini mümin eden de o, öbürünü kafir eden de o... bütün âleme fitneler salan da o, cihanı birbirine katan da o!

Meyhane, dudağından mamur olmuş; mescitler, yüzünden nurlanmış!

Her işim onunla kolaylaştı... kafir nefisten onun sayesinde kurtuldum.

(975) Gönlüm, bilgi sahibi olduğundan dolayı gururdan, ululuktan, hileden, şüpheden yüzlerce perde ile örülmüştü.

O put, seher çağı ansızın kapımdan içeri girdi; beni gaflet uykusundan uyandırdı.

Can halveti, yüzünün nuruyla aydınlandı. O aydınlık içinde kim olduğumu gördüm.

Güzel yüzüne bir baktım, canımdan bir ahtır çıktı.

Bana dedi ki: "Ey hilebaz mecnun, bütün ömrünü ad san sahibi olmaya çalışmakla geçirdin.

(980) Bak da gör; bilgi, ululuk, zahitlik ve zan, ey ham adam, seni kimden mahrum etti?

Yarım lahza yüzüme bakmak binlerce yıl ibadet yerine geçer."

Hulasa o âlemleri bezeyen yüz, baştan ayağa kadar beni bana gösterdi!

Ömrünü zayı ettiğimden, günlerimi boşa sarf eylediğimden utandım da can yüzüm, kapkara oldu.

O ay, güneş gibi yüzünü görünce canımdan ümidimi kestiğimi gördü de.

(985) Bir kadeh doldurup sundu... o şarabın suyundan bana bir ateştir düştü.

Sonra bana "Bu renksiz, kokusuz şarapla varlık levhindeki nakışları yıka" dedi.

O şarabı sonuna kadar içtim... sarhoş olup toprakları serildim.

Şimdi ne kendimdeyim, ne değilim.... Ne aklım başımda, ne mahmurum, ne sarhoş!

Gâh gözleri gibi başımda bir sarhoşluk var... gâh zülfü gibi darma dağınık bir haldeyim!

(990) Gâh kendi huyum yüzünden külhandayım. Gâh onun yüzünden gül bahçesinde.

O gül bahçesinden bir koku aldım da adını "Gülşeni Râz" koydum.

Onda gönül sırlarından öyle güller açılmıştır ki şimdiye kadar onları başka bir kimse söylememiş, övmemiştir!

O gülşenin süsenleri, hep söylerler... nergislerinin gözü daima görür!

Gönül gözüyle birer birer dikkat et, bak da şüpheni kalmasın!

(995) Şeriata ait nakledilen sözlerle akli deliller ve hakikatler, tamamıyla incelenmiş, arınıp hulasa edilmiştir.

İnkâr gözüyle hor bakma... yoksa güllerin hepsi gözüne diken kesilir!

Hak tanımazlığı alameti, şükür etmeyıştır... Tanrı'yı tanımak, hakkı teslim etmekle belli olur.

Bütün bunları yazmaktan maksat da şu: Belki bir aziz beni anar da rahmet olsun, der, rahmet okur.

(999) Kitabı adımla bitirdim: İlahi, sen akıbetini Mahmud et!

AÇIKLAMA 1:

B: beyit

AÇIKLAMA 2:

B:3. Kaf –nun. Mesnevi, C.1, B. 3078-3079'a bakınız.

B:4. Tanrı'nın her şeyden önce bir levih, bir de kalem yarattığı, kaleme emredip olacak şeylerin hepsini levhe yazdırdığı rivayet edilmiştir. Vahdeti Vücuda, yani varlık birliğine inanan sofilerle göre Mutlak Varlık olan Tanrı'nın zuhura olan meyli, zatının iktzasıdır. Nasıl ateş yakar, su boğarsa ve nasıl yakıcılık ve boğuculuk, ateşle suyun zatının muktezasıyise zuhur etmek de Tanrı'nın, zatının muktezasıdır ve zuhur etmemesi mümkün değildir. Hatta bu yüzden sofilerin bir kısmı, âlemi "hadi-i kadim", yani Tanrı'ya nispetle sonradan olan, fakat evveli ve sonu bulunmayan bir tecelli saymışlar ve bu hususta Yunan filozoflarına uymuşlardır. Tanrı'nın bu zuhura olan meyli, çeşitli adlar alır. Her şeyi meydana getiren o olduğundan Kalem, her şey orada mevcut olduğundan Levih, her şeyi tedbir etiğinden Akıl ve Aklıkül, her şeyi ihata ettiğinden Arş, her şeyi o dirilttiğinden Ruh denir. Aynı zamanda "Hakikatı Muhammediyye" de denen bu ilk tenezzül, yani Tanrı'nın Mutlak Varlık âleminden bu ilk inişi, Tanrı'nın bu ilk zuhuru, zatını bilmesidir. Bütün âlem, bu bilgide ilmi suretler şeklinde sabit olmuştur ki bu âleme "A"yan-ı Sabite" âlemi denir. İşte kainat, bu ilmi suretlerin tecellisinden ibarettir. Kainatın, Tanrı'dan ayrı bir varlığı yoktur, Tanrı ilmindeki suretlerin tecellisi olmak itibariyle âlem vardır. Vacip olan, yani olmamasına imkan bulunmayan Tanrı, bu suretle

mümkün olan yani olması da, olmaması da caiz bulunan şu fani suretlerle zuhur etmiştir ki bu zuhuru “Nefsi rahmani – Tanrı”ya ait soluk” denmiştir. Kudret kelimesinin ilk harfi “ka” harfi olduğundan şair “kudretinin kafi” diyor ve bu sözle hem bir sanat yapıyor, hem de Tanrı dileğini kastediyor. Bu dilek de zuhura olan meyilden ibarettir. Aynı zamanda burada Tanrı’nın mümkün olan suretlerle bir zaman zarfında değil, ani olarak zuhur ettiğini bildiriyor. Yani Tanrı, her an Mutlak Varlıktır. Bu varlığın zati iktizası, zuhura olan meyildir Bu meyil, her an, bilgisinde eşyanın bilgiden ibaret bulunan suretlerini sabit kılar ki bu ilmi suretlerin zuhur da âlemi meydana getirir. Bu suretle âlem, her an Tanrı’ya döner ve Tanrı bilgisinde sabit olarak zuhur eder.

B:8. Külli âlem, Mutlak Varlık âlemidir, Tanrı’dır. Cüzi âlem Tanrı’nın tecelli ve zuhur âlemi olan bu âlemdir.

B:10. Halk âlemi, müddet ve madde ile var olan âlemdir. Unsurlar, nebat, hayvan ve cansız şeyler, gökler ve yıldızlar gibi. Emir âlemi, müddet ve maddeye bağlı olmayan âlemdir. Akıl ve nefis gibi Halk âlemine Nasut, Şehadet ve Mülk âlemi dendiği gibi Emir âlemine Melekat ve Gayb âlemi de denir. Mesnevi, C.2, B.1103 ve B.2582’ye de bakınız.

B:15-20. Sofilere göre mutlak Varlıktan başka bir varlık olmadığına göre şair, o varlığı, bir noktaya benziyor. Bir noktanın gayet hızlı dönüşü, nasıl göze bir daire şeklinde görünürse Mutlak Varlığın zuhuru da göze bir çok şeyler şeklinde görünmekte. Fakat hakikatta dairenin başlangıcı, sondan ibaret. Adeta, tek bir noktanın dönmesinden meydana gelen bir daire var, bütün âlem bu.

B:19. “Ahad”, bir ve eşsiz demektir, Tanrı adlarındandır. Ahmed de H. Muhammed’in bir adıdır. Arap alfabesinde “Ahad” le “Ahmed” arasında bir “M” harfi vardır, fark bu kadardır. Sofiler, Ahmed’i, yani H. Muhammed’i, daha doğrusu insanı ve bilhassa insanların içinde tek olan ve Tanrı’nın kemaline mazhar bulunan kamil insanı, Ahadin, yani Tanrı’nın zuhuru olarak bilirler. Aynı zamanda onlarca bu imkan âlemi, Ahadin Ahmed şeklinde zuhurundan ibarettir ki Ahmed kelimesindeki “Mim – M”, imkan âlemine bir işaretir.

B:20. “Deki bu benim yolumdur... Tanrı’ya bilerek, görerek çağırırmaktayım...” sure 12, Yusuf, ayet 108.

B:21. Sofilere göre süluk, yani manevi yolculuk, halktan Hakka’dır. Bu yola düşenler, önce yalnız halkı görürler, Hakk’ı göremezler. Buna “Fark” denir. Yolculuğun sonunda halkın olmadığı ve her şeyin, Hakk’ın zuhurundan ibaret olduğu anlaşılır. Bu sezış, bu duyuş, bu görüş, yolcuya artık halkı göstermez; o, yalnız Hakk’ı görür. Bu makama da “Cem” denir. Salikin, yani manevi yolcunun, bu makama vardıkdan sonra geri gelmesi şarttır. Dönüp yolculuğa başladığı yere geldi mi halkı, Hakk’ın zuhuru, Hakk’ı da halkın hakikatı olarak görür. Her şeyin, Hakk’ın zuhuru olduğunu bilir. Fakat her mahzarla, o mahzardaki zuhura göre muamelede bulunur. Bu makam, kemal makamıdır ve “Farkı sani – ikinci fark” ve “Cem”ul – Cem” diye anılır.

B:25. “Enelhak – ben Tanrıyım” diyen Mansur’dur. Mesnevi, C.2, B.305’e bakınız.

B:37. Emir Hüseyini. Kenzurrumuz, Zadülmüsafirin gibi manzum, Nüzhetülervah gibi mensur tasavvufi kitapları vardır. “Gülşeni iraz”, bu zatın sorularına verilen cevaplardan meydana gelmiştir. 718 şevvalinde (1318) vefat etmiştir, kabri Herat’tadır.

B:66. Mesnevi, C.3, B.3081’e bakınız.

B:79. Bir hükümü diğer bi hükümlerle karşılaştırarak nüspet veya menfi neticeyi ihtiva eden bir hüküm elde etmeye “Kıyas – Sillogisme” denir. Her değişen fanidir, âlem de değişmektedir, şu

halde âlem, fanidir gibi. Karşılaştıran iki hükümden birincisine “Mukaddem – Antécédent”, ikincisine “Tali – Conséquent”, elde edilen müspet veya menfi hükme de “Netice – Conséquence” derler.

B:81-82. Musa – asa. Mesnevi C.1, B.277 ve 2788’e bakınız.

B:89-90. Vacib, zatiyle var olan ve varlığında başka bir vara muhtaç bulunmayandır. Mümkün, var olmak için başka bir vara muhtaç bulunandır. Mümkün olanın varlığına sebep vacibse ne ala.. diğer mümkün bir şeyse onun da varlığına bir sebep vardır. O sebep vacibse Tanrı’dır, değilse ona da bir sebep vardır. Ve bu, böylece gider durur ki buna “Teselsül – ulanıp gitme” derler ve akıl bakımından olmayacak bir şeydir, elbette bu

ulanıp gitmenin bir sonu vardır. Aynı zamanda bir şeyin varlığına sebep olan mümkün bir şeyse ondan başka ikinci bir mümkün de varlığına sebep olabilir. Hakiki sebep olarak ilk mümkün kabul edilirse onun varlığı ikinci mümkününe bağlıdır. Fakat ikinci mümkün de birincinin varlığına bağlıdır, birinci mümkün olmasa onun da olmaması icabeder. Bu gerisin geriye, tersyüzüne gidiştir. Bu Devir ve Teselsül, eski mantığın “vacibi ispat” kaidelerindedir.

B:102. Hulul, bir şeyin başka bir şeye geçişi, girişi demektir. Burada Tanrı’nın kula girişi ve kulda tasarruf edişi manasınadır. Vahdeti Vücutta böyle bir şey olmaz. Çünkü hulul için Tanrı’dan başka bir varlığın bulunması lazımdır. Halbuki onlarca bütün varlık onundur ve ondan başka bir şey yoktur.

B:105. Teşpih – Tenzih. Mesnevi, C.2, B.45, 57 ve 60’a bakınız.

B:106. Tenasuh. Bozolma manasına gelir. Eski Çin, Hint ve Yunan dinlerinde bulunan bir inanişe göre insan, bu dünyada kemale ermezse ölünce ruhu yine bir insan cesedine girer, yeniden dünyaya gelir. İnsan olacak kabiliyette değilse kendisinde hangi hayvan sıfatı galipse o hayvanın cesedine bürünür. İnsanlıktan da aşağıysa nebat, yahut, cemad olur... cemaddan nebata gelir, nebati hayvan yer, hayvanı insan. Bu suretle yıllarca, asırlarca devrettikten sonra tekrar insan olur, kemale erişirse ruh, cesedi terk edince gerçek varlığa ulaşır, yücelikler âlemine çıkar... bu mertebeyi kazanamazsa bir kere daha devre düşer. İşte bu inanişe “Tenasuh” denir. Tenasuha inananlar arasında insan ruhunun, yalnız insana geçebileceğine inananlar olduğu gibi hayvana, yahut nebat ve cemat suretlerine de düşebileceğine inananlar vardır. Bu bakımdan bu mezhep, Tenasuh, Temasuh, Tefasuh gibi adlar alır, fakat umumi adı Tenasuh’tur. Bunlarca ruhların sayısı ayındır, değişmez ve ahret yoktur. Mükafat ve mücazat ruhun bedenden bedene geçmeyip yücelere ulaşması, yahut bedenden bedene geçmesi yoluyla olur. Bu inanış Kızılbaş – Bektaşilerle Hururfilerin bir kısmında ve bazı sofilerde vardır. Fakat gerçek tasavvuf, daima tenasubu reddeder.

B:107. İtizal, ayrılma manasınadır. Sünnilerden ayrılan ve bu yolu tutanlara Mutezile- Mutezili denir. Bunlara göre Tanrı’nın zatı sıfatları yoktur; cismi ve mekanı olmadığından görünmez; buna “Tevhid” derler. Kulların yaptıkları işlerde Tanrı takdirini de inkar ederler. Onlarca Tanrı, herkesin ne yapacağını bilir, fakat bilgisi, kimseye o işi zorla yaptırmaz. Herkes, kendi irade ve itiyariyle yapacağını yapar... neticesinde de Tanrı’nın mikafat, yahut mücazatına hak kazanır. Buna da “Adil” derler. Kendilerini “Erbabı Adl-i Tevhid” diye anarlar. Mutezile, kader hususunda, her işi Tanrı’nın yaptırdığını kabul eden ve kulun ihtiyar ve iradesini kökünden reddeleyen Cebri mezhebinin tam zıddıdır. Mesnevi, C.2, B.61’e bakınız.

B:108. Kalam. Müslümanlık, İran ve Roma ülkelerine yayıldıktan ve eski Yunan felsefesi Müslümanlar arasına girdikten sonra Müslüman alimleri, felsefeye aynı silahla karşı durmak lüzumunu duymuşlar, bu suretle “Kalam” denen ve Müslümanlığın esaslarını istidlal yoluyla

ispat eden bir felsefe meydana gelmiştir. Kelamı ilk temsil edenler "Mutezile"dir (S.10 B.107'nin izahına bakınız). İlk zamanlarda İslam alimleri, kelamın aleyhinde bulunmuşlarsa da sonradan hemen hemen bütün Müslümanlar arasına yayılmıştır. Felsefi münazaralar kelamla, yani sözle olduğundan bu dini felsefeye kelam dendiği söylenirse de bu sözün Yunanca "Logos" kelimesinin karşılığı olduğu daha doğrudur.

B:119. Cebrail, Mesnevi, C.3, B.6"a bakınız.

B:120. "Öyle bir zamanım olur ki Tanrı"yla beraber olurum...." Mesnevi, C.1, B.1938'e bakınız.

B:124-125. Siyah renk, sofilere göre kemal mertebesine mahsus bir renktir. Gece, nasıl karanlığıyla her şeyi örterse Tanrı'nın zat tecellisi de her şeyi, bütün mecazi varlıkları örter, yok eder. Bu bakımdan kemal rengi, kara nurdur. Halifeler de siyah sarık sararlar.

B:127. H. Muhammed'in "Yokluk, yoksulluk, iki dünyada da yüz karasıdır" dediği rivayet edilmiştir. Sofiler, bu yokluğu, manevi yokluk olarak kabul etmişlerdir. Hatta "Yokluk tamamlandı mı Tanrı kalır" diye bir sözü de hadis olarak rivayet ederler.

B:135. Sofilere göre vücut yani varlık, Tanrı"dır. Varlığın zıddı olan yokluk, hakikatte var olmayan bir mefhumdan ibarettir ve bu âlemin sıfatıdır. Bir mefhumdan ibaret olan yokluk, varlığın karşısında adeta bir aynadır. Tanrı bilgisinde eşyanın hakikatleri bilgi suretleri olarak sabit olmuş ve bunların tecellisi, âlemi meydana getirmiştir. Âlem, bu bakımdan aynada görünen suretlere benzer; Tanrı'dan ayrı bir varlığı yoktur, Tanrı'nın zuhuru olması bakımından vardır.

B:139. Mesnevi, C.2, B.364'e bakınız.

B:144. Mesnevi, C.1, B.1938"a bakınız.

B:151. Yürekteki kara noktacık, süveyda, Eskiler, yüreğin tam ortasında bir kara nokta olduğunu ve "Nefsi Natıka" denen insanın manevi varlığının, idrakin merkezi burası olduğunu söylerlerdi. Aynı zamanda H. Muhammed'in "Müminin kalbi Tanrı evidir" dediği de rivayet edilmiştir.

B:156. Ezel zamanın evveli tasavvur edilmeyen evveline; ebet de sonu olmayan sonuna denir. Her ikisi de zaman gibi mücerret ve zihni birer mefhum olup önsözlüğü ve sonsuzluğu bildirir. Son zamanlarda İsa Peygamber'in tekrar yeryüzüne ineceği İncil'de bildirildiği gibi H. Muhammed, hadislerinde bunu aynen kabul edilmiştir.

B:176. Simurg, Kafdağı, cennet, cehennem ve A"raf. Mesnevi, C.1, B.2962"ye bakınız.

B:169. "Senden vaat edilen azabın çabucak gelmesini istiyorlar. Tanrı, vaadinden dönmez. Şüphe yok, Rabbin katında bir gün, onlar sayıp durduklarından bin yıl gibidir" (Sure 22, Hac, ayet 47). Sofilere göre külli âlemler beştir: 1. Zat âlemi. Tanrı'nın bu âlemde taayyünü yoktur. Mutlak Varlık olan Tanrı, bu âlemde hiçbir sıfatla vafedilemez.

Hatta mutlak oluştan da mutlaktır. Bu âlemde Lahut âlemi de denir. 2. İlk taayyün âlemi. Bu âlem, Tanrı'nın zuhura olan meyli ve zatını bilmesidir (**B:4'**ün izahına da bakınız). 3. Melekut âlemi. Bu âlemde eşyanın hakikatleri Tanrı bilgisinde sabit olur ve bu sübut, sıfatları, ruhlar âlemini meydana getirir. Bu üç âlem, Gayb ve Emir âlemidir (B.10'un izahına bakınız). 4. Nasut âlemi. Tanrı bilgisinde sabit olan hakikatlerin zuhurundan ibaret bulunan bu âlemdir. 5. Kevni camii insani, yani bu dört âlemi toplamış olan varlık. İnsan âlemi. Bu son iki âlem de Ayn ve Halk-Şehadet âlemidir. Varlıkta kesafet ne kadar fazla olursa zaman ve mekan o kadar belli olur. Zaten zaman, hadiselerin, zuhurların nispet ve mukayesesinden doğan mücerret bir mefhumdur, mekan da kevne, yani vara tabidir. Bir şey, madde olarak var olmadıkça mekan da var olmaz. Bu bakımdan Melekut âleminin bir günü, Nasut âleminin bin yıldır. Hakk"a

nispetteyse Nasut âleminin bir günü, elli bin yıl gibidir. Kur'an'da da "Meleklerle Cebrail, ona, miktarı elli bin yıl olan kıyamet günü ağlarlar" denmektedir (Sure 70, Maaric, ayet 4). Daha doğrusu Mutlak Varlığa nispetle zaman yoktur. Çünkü bu beş alemin birbirlerinden önceliği, zaman bakımından değil, zat ve zuhur bakımındandır... bu zuhur da zamanla değildir, anidir. Her an, Mutlak Varlık, zatını bilir, bu bilgisinde eşyanın hakikatleri sabit olur, bu sübut da şu âlemi izhar eder. Ve her an, yine zuhur, Tanrı bilgisine döner, o bilgi de zatın muktezasıdır. Yani âlem her an, gaypten zuhur etmekte ve gaybe dönmekte, her an yeniden yeniye yaratılıp durmaktadır. Şu halde zamanın hakikati olarak bir "an" vardır ki buna "Anı daim"denir.

B:170. 69"uncu sure olan Hakka suresinin 38 ve 39 uncu ayetlerinde "And olsun gördüklerinize ve görmediklerinize" denmektedir.

B:171. Cabelka, Doğuda gayet büyük bir şehirmiştir... Cabelsa da batıda bir şehir. Bu iki mevhum şehir hakkında birçok sözler söylenmiştir. Bazılarınca bu iki şehir, Gayp ve Şehadet âlemleri arasında misali iki şehirdir. İyi kişiler, ölümlerinden sonra Cabelka'ya giderler, iyilikleri, orada kendilerine güzel ve misali suretleri görünürler. Cabelsa da, kötülerin misali bir berzahıdır. Bazılarına göreyse Cabelka'dan maksat, her şeyi ihata eden ve vücup ile imkan, Mutlak Varlıkla âlem, gayp ile ayın arasında bir berzah olan ilk taayyün âlemidir. Cabelsa'dan maksat da Tanrı'nın bütün adlarını, sıfatlarını toplamış insandır. Adeta Cabelka'da doğan, Cabelsa'da batar. Bundan dolayı da Cabelka doğuda, Cabelsa batıda denmiştir. İlk izahta Eflatın'un İde nazariyesinin tesiri açıkça görünmektedir.

B:173. Bu Tanrı, öyle bir Tanrı'dır ki yedi kat gök ve onlara benzer ve eşit olarak yeryüzünü yarattı. O, şüphesiz her şeye kadirdir ve şüphe yok onun bilgisi her şeyi kaplar... bunu bilerseniz diye emri, gökle yer arasına iner" sure 65, Talak, Ayet 12, Abbasoğlu Abdullah, "Bu ayetin tefsirini söylesem beni taşlar, yahut da kafir derdiniz" demiş. Yine aynı zatın yıldızları kastederek "Orada da benim gibi, İbni Abbaslar var" dediği rivayet edilmiştir.

B:185. H. Muhammed'in "Kocakarılar dininde olun" dediği rivayet edilmiştir. Lahici'ye göre bu sözden maksat, şeriat emirlerini tevîl etmeye kalkışmamak ve onları, olduğu gibi kabul etmektir; Tanrı'yı bilme ve Tanrı'ya ulaşma hususunda da çalışmayı bırakmak emredilmiş değildir; Şair, bu beyitle bunu söylemektedir.

B:186. Kadınların akılları ve dinleri noksandır diye bir söz, hadis olarak rivayet edilmiştir. H. Ali'nin, akılları az olduğundan iki kadının şahitliği, bir erkek yerine geçer... hayız zamanı namaz kılmazlar, dinleri noksandır... mirasta da erkekten az hak alırlar, bu bakımdan hakları azdır diye bu sözü açtığı rivayet edilir.

B:186, 191. Mesnevi, C.1, B.246"ya bakınız.

B:192. Mesnevi, C.1, B.25 ve 2788"e bakınız.

B:193. Mesnevi, C.1, B.26"ya bakınız.

B:197. Miraç, yani H. Muhammed'in göklere ağması, Kur'an'da ve hadislerde anlatılmaktadır. Mekke'den Kudüs'e kadar Kur'an'ın 17. suresinin (Esra) ilk ayetinde bildirdiği gibi 53. surede de (Necim) göklere ağdığı, Cebrail'i gördüğü, Cebrail'in H. Muhammed'e iki yay kadar, yahut daha yakın yaklaştığı, Cebrail'i bir kere de asli suretiyle yedinci kat gökün ötesindeki sınır ağacının yanında gördüğü, cennetin de o ağacın yanı başında bulunduğu... ve Tanrı'nın yüce ve ulu delillerini gördüğü bildirmektedir (ayet 6-18).

B:198. Miraç, Ayşe'nin evinde olmuştur diyenler vardır. Ebu-Talib'in kızı Ümmehani'nin evinde olduğuyse meşhurdur. Bu bakımdan miracın bir kere olmayıp bir çok defalar olduğunu söyleyenler vardır. Miracın, H.Muhammed'in cismiyle, yahut ruhiyle olduğu hakkında da bir

çok sözler söylenmiştir. “Beni gören, şüphesiz beni görmüştür... çünkü Şeytan, benim şeklime giremez” diye bir hadis vardır. Sofiler, bunu “beni gören Hakk”ı görmüştür” şeklinde kabul ve hadisteki “Şüphesiz beni görmüştür” mealini bildiren “hak” kelimesini Tanrı olarak tevil ederler.

B:199. Kur’an’ın 53. suresinin (Necim) 9. ayetinde Cebrail’in miraçta H. Muhammed’e iki yay miktarı, yahut daha yakın bir derecede yaklaştığı bildirilmektedir. Ayetteki “kab” kelimesinin yayın, ok dayanan ortasındaki çizgi manasına geldiğini, “Kavseyn- iki kavis” kelimesinin de bu çizgiden itibaren yayın sağlı sollu iki kavsinden ibaret bulunduğunu bildirmekte olduğunu kabul eden Vahdeti Vücutçular, ayete Tanrı ile Muhammed’in yakınlığı, yayın iki kavsi kadar, hatta daha da yakın bir dereceye vardır” tarzında mana verirler ve iki kavsi, vücup ve imkan (**B:89-90**’nin izahına bakınız) diye tevil ederler ve bu suretle Muhammed, imkan âleminde zahir olan, vacip Tanrı bulunduğunu bildi, gördü ve bu hakikate erdi, hatta daha ileriye de gitti; imkan âleminin hakikatte olmadığını, her şeyin Hak olduğunu anladı derler.

B:202. Araz, cevher. Mesnevi, C.1, B.686”ya, irap, C.2, B.3632”ye bakınız.

B:203. Besmeleyle, kendisinden önceki ve sonraki ayetlerden ayrılan ayetlerin hepsine birden sure denir. Surelerin H. Muhammed tarafından tertip edildiği anlaşılmaktadır.

Surelerdeki tam sözlere ayet adı verilir. İhlas suresi, Kur’an’ın 112. suresidir. Dört ayetten ibaret olan bu surede Tanrı’nın birliği anlatılmaktadır. Fatiha suresi, Kur’an’ın ilk suresi, zaten fatiha, başlangıç demektir.

B:204. Akı kü. Mesnevi, C.1, B.1889, 3856, C.3, B.3080”e bakınız.

B:205. Kur’an’ın 24. suresinin 35. ayetinde “Tanrı, göklerin ve yeryüzünün nurudur. Nuru, içinde kandil bulunan bir kandilliğe benzer. Kandil, sırça içindedir. O sırça da parlak bir yıldıza benzer. Doğuda ve Batıda bulunmayan mübarek zeytin ağacından parlar, ışık verir. Ona bir ateş dokunmadan yanar, parlar... nur üstüne nurdur. Tanrı, dilediğine nuruyla doğru yolu gösterir ve insanlara misaller getirir... ve Tanrı, her şeyi bilir” denmektedir. Bu ayete Nur ayeti dendiği gibi bu münasebetle sureye de “Nur Suresi” adı verilmiştir. Beyitte Nefsikül, bu kandile benzetilmiştir. Mesnevi, C.1, B.3756”ya bakınız.

B:206. Tasavvufla Hukema felsefesini birleştirenlere Arş, sabitelerin bulduğu sekizinci kat göktür. Kürsi de hiçbir iye bulunmadığı ve dümdüz olduğu için “Atlas” adını alan ve sekizinci kat gökü kaplayan dokuzuncu kat göktür.

B:207. Kur’an’ın on beşinci suresinin (Hıcr) 87. ayetinde “Sana Kur’an’dan yedi tekrarlanan ayetten meydana gelen sureyle kadri pek büyük Kur’anı”ı verdik” denmektedir. Tekrarlanan yedi ayet, ilk sure “Fatiha – başlangıç”tır. Bu münasebetle bu sureye “Seb”almesani” adı verilir. Bu adın verilmesindeki sebebi türlü türlü anlatmışlardır. Bu sure bir kere Mekke”de, bir kere tekrar Medine”de indiğinden, yahut ayetleri kullanan Tanrı arasında olduğundan, yahut her namazda tekrarlandığından bu adı almıştır demişlerdir. Yedi ayet olan bu sureyi yedi kat göklere benzetenler de vardır.

B:208. Üç mevlüt – üç çocuk, Mesnevi, C.1, B.1899, 3756, C.3, B.3080”e bakınız.

B:210. Unsurlar, tabiatlar. Eskilere nazaran madde âlemi, dört basit unsurdan, yani ateş, hava, su ve topraktan meydana gelmiştir. Bu dört unsurdan ateşin tabiatı sıcaklık, suyun yaşlık, havanın soğukluk, toprağın kuruluktur. Mesnevi, C.2, B.1625, C.3, B.3080”e bakınız.

B:213. H. Muhammed’in “Müminin kalbi Tanrı arşidir” dediği rivayet edilmiştir.

B:221. Eskilere nazaran gökler, birbirlerini kaplar ve daire şeklindedir. Birinci kat gökte Ay, ikinci katta Utarit, üçüncüde Zühre, dördüncüde Güneş, beşincide Mirrih, altıncıda Müşteri, yedincide Zuhal vardır. Bu yedi kat gökü, on iki burcun bulunduğu sekizinci kat gök kaplar. Bu

göke sabiteler ve burçlar gökü denir. Hukemaya göre Arş, bu göktür. Bu gökü de içinde hiçbir şey bulunmayan "Atlas Gökü" kaplar ki Hukema, bunu "Kürsi" sayarlar. Dokuzuncu kat göke "Feleküleflak - göklerin gökü" de denir. Eskilere göre bu gök, doğudan batıya doğru döner ve bütün göklerle yıldızları da döndürür. Bu suretle bu gök, kendi kendisine döner, öbür gökler, buna uyarak dönerler. "Feleki azam – en ulu gök" de denen Atlas gökü, yirmi dört saatte bir kere âlemi devreder. Sekiz gökün iki

türlü hareketleri vardır: Biri, Atlas göküyle beraber doğrudan batıya, biri de aksi olarak batıdan doğuya. Bu ikinci hareket, onların asli hareketidir.

B:222. Dokuzuncu kat gökün iki kutbu vardır. Bir tanesi Binatünnaaş denen yıldız kümesine yakın şimal kutbu, öbürü yeryüzünün altında bulunan cenup kutbu. Bu iki kutuptan geçtiği farzedilen daireye Muaddelünnehar dairesi (Meridyen) denir. Güneş, bu dairenin hizasına gelince gece ile gündüz müsavi olur. Dokuzuncu göke de muaddel derler. Sekizinci gök, bu gökün altında ve buna bitişiktir, bu bakımdan sekizinci felek, adeta dokuzuncu feleğin kürsüsüdür. Bunların arasında ayrılık olmadığı gibi bu iki gök yarılp onulmazlar da. Eskiler, göklerin yarılp onulmasını bir mesele saymışlar ve bu hususta bir hayli sözler söylemişlerdir. Lahici, Muhiddini Arabî'nin yedi kat gökün yarılp onulabileceğini, fakat bu iki kat gökün yarılp onulmayacağını kabul ettiğini söyler.

B:223. On iki burcun adları sırasıyla şunlardır: Hamel (koç), Sevir (öküz), Cevza (ikizler), Seretan (yengeç), Esed (aslan), Sünbüne (başak), Mizan (terazi), Akrep ,Kavs (yay), Cediyy (oğlak), Delv (kova), Hut (balık).

B:229-232. Yedi yıldızın her biri, bir burçta iken daha parlak görünür ve eskilere kuvveti artar. Bu burca, o yıldızın şeref yurdu denir. O burçtan itibaren yedinci burçta da kuvveti son derece eksilir; bu bakımdan o burca da, o yıldızın vebal hanesi derler. Bu beyitlerde yedi yıldızın şeref haneleri söylenmektedir.

B:233-234. Ayın hilal halinden mahak, yani tersine hilal haline gelinceye kadar yirmi sekiz konağı vardır. Esasen bir ay, yirmi sekiz gün ve küsur saat, dakika ve saniyedir. Fakat şeriatta hilalin görünmesi esas tutulduğundan bazı aylar yirmi dokuz, otuz olur ve bu suretle güneş yılıyla ay yılı arasında her yıl on günlük bir fark bulunur. Bu yirmi sekiz konağın adları da vardır. 234. beyit, Kur'an'ın 36. suresi olan Yasin suresinin 39. ayetinden alınmadır.

B:244. Vebal, B.22-232'nin izahına bakınız.

B:254. Cisimler, eskilere göre suret ve heyuladan meydana gelir. Heyula, asıl ve madde manasına gelen Yunanca bir kelimedir. Maddenin her sureti kabul etme kabiliyet ve vasfıdır. Heyula, surete mahal olan cevherdir.

B:263. Kur'an'ın 33. suresi olan Ahzab suresinin 72. ayetinde "Şüphesiz yok ki biz, emaneti göklere ve yere dağlara arzettik de yüklenmeden çekindiler ve ondan korktular; onu insan yükledi... şüphesiz yok insan, çok zalimdir, çok bilgisizdir" denmektedir. Sofilerce ayetteki emanetten maksat, Tanrı adlarıyla sıfatlarının topluluğu, yani Tanrı'nın zatı zuhurudur. Göklerle yerlerin ve dağların, bu zuhura kabiliyeti yoktur. Bütün âlem Tanrı sıfatlarının zuhurudur; insan, zatının zuhurudur ve insan, kainatın ruhu demektir. Ayetteki "zalım" kelimesi, onların bir kısmına göre "zulmet – karanlık" kelimesinden türemedir. Karanlıktan maksat, yokluktur. Bu bakımdan insan, yokluğa en ziyade kabiliyetlidir. Tanrı'nın zuhur mertebelerinin en sonu olduğundan ve yokluğa en ziyade kabiliyetli bulunduğundan dolayı da Mutlak Varlığın kemaliyle zuhuruna en kabiliyetli bir

ayna mahiyetindedir. "Cehul" da en bilgisiz manasına gelir ki tam bilginin zuhuruna kabiliyetten kinayedir. Hulasa, ayette görünüşe göre bir zem vardır ama hakikatte methin en yükseğidir.

B:267. Adem – secde. Mesnevi, C.1, B.92"ye bakınız.

B:271. Eskilere nazaran dünyanın dörtte bir kısmı mamurdur ve hayat o kısmında vardır. Bu kısma "Rub"u meskun – içinde adam bulunan dörtte bir kısım" derler ve bu kısmı yedi iklime bölerler.

B:274. Tabii kuvvet, insanda irade ve ihtiyarsız bulunan, kendi kendine zuhur edip işleyen kuvvettir ki bunların esası on tanedir; Hazmetme fazla şeyleri vücuttan atma, bir şey düşünme, anlama gibi. Bunların her birini zuhur itibarıyla bin sayarak on bin diyor. İradi kuvvetler de, insanın irade ve ihtiyarıyla zuhur eden kuvvetlerdir.

B:300-301. Tanrı varlığı, Tanrı hakikati manasına gelen "hüviyet" kelimesindeki "H" harfinin Arap imlasında şu şekilde iki gözü vardır: Fakat bu "H", Allah kelimesine girince, kelimenin sonuna gelir ve Arap imlasına göre şu şekilde ve bir gözlü olur: Birliği anlatmak için bu imla kaidesini misal getiriyor.

B:306. Ayın ve gayın, Arap alfabesinin on dokuzuncu ve yirminci harfleridir. Ayın harfi şu şekildedir:.... Gayın harfinin bu harften farkı üstündeki bir noktasıyla:.... Aynı zamanda ayın: vücut, hakikat ve göz manalarına, gayın da bulut ve örtmek manalarına gelir. Şair, bu iki harfin şekil ve manalarıyla oynuyor.

B:312. Yolcudan maksat, salık denen ve hakikate ulaşmak için bir kamil kişiye tabi olarak manevi yolculuğa düşen kişidir.

B:323. Bu beyitte de baş tarafta anılan daireyi misal getiriyor. Mutlak Varlık olan Tanrı, zati iktizası olan bilgisiyle zuhur eder, bu bilgide bütün eşyanın hakikatleri, bilgi suretleri olarak zahir olur. Bunların zuhuru da bu Alemdir. Alem, yani madde alemi, dört unsurdan meydana gelmiştir. Göklerle unsurların birleşmesinden üç çocuk meydana gelir: Cemat, yani cansız şeyler; nebatlar ve hayvan, yani canlılar. Canlıların en kamili insandır. İnsan, bu şekilde zuhur etmeden önce ana rahminde ve baba belinde birer karta sudan ibarettir. Ana ve baba, bu bir karta suyu, yedikleri şeylerden, yani hayvan, nebat ve ceamtan toplanmıştır. Bu üç varlığa dört unsur, adeta ana, dokuz kat gök de babadır. Yani cemat, nebat ve hayvan dört unsurla (hava, su, ateş, toprak) dokuz kat gökten meydana gelir. Dokuz kat gök ve dört unursa, yaratıcı kudretin fa"al ve münfail tecellilerinden doğmuştur. Münfail tecelliye "Nefsikül"derler ki bu, fa"al kudretin yani "Aklıkül"ün münfail şekilde bir zuhurudur. Aklıkül, yaratıcı kudretin, Mutlak Varlığın, zati muktezasıdır. Bu suretle Mutlak Varlık, insan suretiyle zuhur edinceye kadar Aklıkül, Nefsikül, dokuz felek, dört unsur ve üç mevlüdü devr eder, son ve kamil zuhuru insandır. Bu inişi, adeta bir yarım daireye benzetirler. Başlangıç, Mutlak Varlıktır, bitim de insan. Bu suretle insanlık noktası, Mutlak Varlığa nazaran en aşağı noktadır ve birlik noktasının tam karşılığıdır. Bu yarım daireye "iniş kahvesi" derler. İnsan, bu zuhurda kemal kazanırsa sırasıyla bütün işlerin Tanrı işi olduğunu (tevhidi ef'al – cemi makamı), sıfatların Tanrı sıfatları bulunduğunu (tevhidi sıfat – hazretülcem makamı) ve nihayet her şeyin Tanrı zuhuru olması bakımından var olan bir varlıktan başka bir şey bulunmadığını anlar (Tevhidi zat – Cem"ulcemi makamı) ve nihayet her şeyin Tanrı zuhuru olup alemin hakikatte yok, Tanrı zuhuru olması bakımından var olan bir varlıktan başka bir şey bulunmadığını anlar (Tevhidi zat – Cem"ulcemi makamı) ve yine Mutlak Varlığa ulaşmış olur ki bu suretle diğer yarım daire de tamamlanmış olur. Bu yarım daireye de "çıkış kavsi" derler.

B:328. Cezbe, Tanrı'nın kulu kendisine çekişidir. Sofiler ve bilhassa Melami – Hamzavilerle Mevleviler gibi aşkı, süluk esası olarak kabul edenler, cezbeyle çok ehemmiyet verirler. Cezbe ile mevhum varlık, birdenbire yıkılır, dağılır, mahvolur ve Hak varlığı zuhur eder.

B:329. İlliyyin ve siccin. Mesnevi, C.1, B.640-641'e bakınız.

B:331. Kur'an'ın on dokuzuncu suresi olan Meryem suresinin 56-57. ayetlerinde "Kur'an'da İdris'i an; şüphe yok o, çok doğru sözlü, doğru özlü bir peygamberdi. Onu yüce mekana yükselttik" denmektedir. İdrisi Peygamber, rivayete göre diri olarak göğe alınmış ve cennete girmiştir.

B:335. İsa Peygamber de İncil ve Kur'an'a göre göğe ağmıştır ve dördüncü kat göktedir. Mesnevi, C.2, B.918'e bakınız.

B:339-340. Sofiler, peygamberlerde iki manevi sıfat kabul ederler: Vlayet, Nübüvvet. Velilik, peygamberin içyüzüdür, Hak'la muamelesidir. Peygamber, Tanrı'dan vilayetiyle emir alır, peygamberliğini ispat eden mucizeler gösterir, nübüvveti, yahut risaleti, yani elçiliği ise peygamberliğidir ki aldığı emirleri halka bildirmesidir. Bu bakımdan sofilerce peygamberin vilayeti, nübüvvetinden üstündür. Peygamber, peygamberliğini bildirmek ve ispat etmek için mucizeler gösterir, bu suretle peygamberde velilik açıktır. Halbuki peygamber olmayan veli, memur olmadıkça keramet gösteremez ve Hak'la olan muamelesi de zaten gizlidir. Bundan dolayı velide velilik gizlidir, herkes, onun "veli – Tanrı dostu" olduğunu bilemez.

B:345. Sofiler, süluku de bir daire şeklinde temsil ederler. Manevi yolcu, önce Hak'la halkı ayrı bilirken vahdet makamına irişir, zati tecelliye mazhar olur, görüşünde, bilişinde, duyusunda Hak'tan başka bir şey kalmaz. Bu suretle adeta bir dairenin en alt noktasından en üst noktasına varmış olur. Fakat bu makamda kalırsa kemal sahibi olamaz ve irşada kalkışamaz. Çünkü bu makam, tamamıyla yokluk makamıdır. Oradan geriye dönmesi ve başladığı yere gelmesi lazımdır. Başladığı yere gelince halk ile Hakk'ı beraber görür; halkı, Hakk'ın zuhuru olarak bilir; bu suretle kemale erişir. B.21'in izahına da bakınız.

B:349-350. Şeriat, istilahda Tanrı'dan gelen ve peygamber tarafından bildirilen hükümlere denir. Tarikat, Hakk'a ulaşılacak manevi yola denir. Hakikat da Vahdeti Vücutçulara birlik makamıdır. Bu bakımdan hakikat, şeriatın içyüzü, şeriat de hakikatın dış yüzüdür. Tarikat şeriatın hakikate, dinin dış yüzünden içyüzüne giden manevi yoldur.

B:352. Tanrı'nın "Velilerim, kubbelerimin altındadır, onları benden başka kimse bilmez..." dediği rivayet edilmiştir.

B:359-367. Vahdeti Vücutçulara nazaran hakikate ulaşan, tam, yokluğa varmış demektir. Artık onda hiçbir varlık olmadığı için Tanrı tekliplerinden kurtulmuş olur. O makamda kalırsa vahdete erişmiş olmakla beraber kemale erişmemiştir. Geriye dönünce kemale erişir ve zahiri, şeriat, batını da hakikatle bezenmiş olur. Bu zat, artık istidat sahiplerini irşat edebilir. Her irşadında onlarla beraber bir kere daha bu daireyi seyretmiş olur. Bu suretle sırrı ve hakikati, irşad ettiği adamadan zuhur etmiş olur ki bu zuhur ve tecelli, tenasuh değildir, B.160'ın izahına da bakınız.

B:369-394. Şeyh Mahmudu Şebusteri, nübüvvetle vilayeti de bir daire ile temsil etmektedir. Yarım daire nübüvvet, yarım daire de vilayettir. Daire, Adem Peygamberle başlıyor, o noktanın tam karşısında olan noktada, yani H. Muhammed'de bitiyor. H.Muhammed, peygamberliğin bütün kemaline sahip ve son peygamber. Ondan sonra nübüvvetin batını olan vilayet devri başlıyor. Lahici'ye göre bu devre, Ali ile başlar ve her veli, nübüvvet yarım dairesindeki peygambere karşılık ve onun zuhuruna ve kemaline sahiptir. H. Muhammed'e önceki

peygamber, İsa Peygamber"dir. Ali, vilayet yarım dairesinde İsa"ya karşıdır. Bu yüzden onda İsa zuhur görünmüş, hatta bazıları, İsa"ya olduğu gibi ona da Tanrı demişlerdir. Nihayet, vilayet yarım dairesinde başlangıç noktasına gelinir ki bu, nübüvvetin bitim noktasının tam karşısındaki noktadır ve bu bitim noktası, Mehdi"dir. On ikinci imam olan Muhammed Mehdi, bu suretle H.Muhammed"ın kemaline sahiptir. O zuhur edince yeryüzünden zulüm kalkacak, din birleşecek. H. Muhammed"den itibaren bütün veliler, H. Muhammed"ın nübüvvetinin batını olan "Hatmi Vilayet – veliliğin bitimi"ne mazhar olan Mehdi"nin azası gibidir. Asaleten veli odur, diğer velilerdeki zuhur, onun zuhurudur. Bu "Hatmi vilayet" telakkisi, Horasan sofilerinden Muhammed İbni Aliyyühakimittirmizi (255/868-869) ile başlamış, Muhiddini Arabi tarafından (638/1240) tazelenmiştir. Muhiddini Arabi, vilayete zahiri ve batını birer hatem kabul eder. Zahiri hatem, Mehdi"dir. Batını hatem ise kendisidir. Muhiddin, bu hususta pek ileri gitmiş ve haklı olarak da birçok itirazlara hedef olmuştur (Bosna"lı Abdullah"ın Fusus şerhine bakınız, 1290 Matbaa-i Amire, mukaddime, 7-20).

Mahmudu Şebusteri, Hatmi Vilayet bahsinde Muhiddin"den hiç bahsetmemekte ve Hatemi Vilayet olarak doğrudan doğruya Mehdi,,yi kabul etmektedir.

B:380. H. Muhammed"ın gölgesi olmadığı rivayet edilmiştir.

B:382. Kur"an"ın 11. suresi olan Hud surensin 112. ayetinde H. Muhammed"e "Emredildiğin gibi doğru ol, doğru hareket et" denmektedir.

B:385. H. Muhammed"ın "Şeytanım, benim elimde Müslüman oldu" dediği rivayet edilmiştir.

B:402-403. "Kul, nafilere, yani farzdan başka ibadetlere deva ede ede bana yaklaşır durur. Nihayet ben, onu severim. Sevince de kulağı, gözü, dili, eli, ayağı kesilirim; benimle tutar, benimle tutar, benimle yürür" mealinde bir hadisi kutsi, yani Kur"an"dan olmayan ve peygamber vasıtasıyla ve Tanrı ilhamıyla bildirilen Tanrı sözü vardır. Söfiler, bu yakınlığa "Kurbi Nevafil = nafile yüzünden elde edilen yakınlık" derler. Şeyh Mahmudu Şebusteri, bu makamın "la ilahe illallah – Tanrı"dan başka yoktur tapacak" zikriyle elde edileceğini söylüyor ve bu şehadet kelimesindeki "Yoktur tapacak" sözünün arapçası olan ".." yı bir süpürgeye benzetiyor; bu süpürgeyle kalbin Hak"tan başka her şeyden süpürülüp arıtılmasını tavsiye ediyor.

B:409. Sofilere göre bedendeki ruh gibi kalpte bulunan ve müşahede mahalli olan Tanrı lütfuna "SIR" denir.

B:419. Elestü. Mesnevi, C.1, B.7241"e bakınız.

B:440. Mesnevi, C.3, B.1203"e bakınız.

B:444. Mesnevi, C.1, B.2788"e bakınız.

B:452. Hulül, Tanrı"nın kula girip kulun Tanrı olmasıdır. İttihat, kulla Tanrı"nın birleşmesidir. Vahdeti Vücutçularca bunların ikisi de batıldır, çünkü varlık, yalnız Hakk"ındır, ondan başka bir varlık olmadığı için hulule de imkan yoktur, ittihad da.

B:460. Ani daim. B.169"a bakınız.

B:476. Mesnevi, C.2, B.946"ya bakınız.

B:503. Kur"an"ın 10. suresi olan Yunus suresinin 24. ayetinde mealen "Dünya yaşayışı, ancak gökten yağdırdığımız yağmura benzer... insanların, hayvanların yedikleri otları yetiştirdi.... Yeryüzü, onlarla süslendi, bezendi; yeryüzündeki halk bunları yapabileceklerini, bu otları yetiştirebileceklerini sanırlar... derken bir gece, yahut bir gün emrimiz geliverdi de onları kupkuru hale getirdik... sanki dün hiç biri yokmuş! İşte düşünen kişilere delillerimizi böyle etraflı anlatırız" denmektedir.

B:525-535. Kulların yaptıkları iyi veya kötü işlerde Tanrı takdirini kabul etmeyen Mutezileyeye göre Tanrı herkesin ne yapacağını bilir, fakat kul, kendi irade ve ihtiyariyle yapacağını yapar... Tanrı'nın bilgisi, kulu, yapacağı işe cebretmez. Bu mezhebe uyanlara "Kaderiye" denir. Şeyh Mahmudu Şebusteri, bu yolu, ateşe tapanların yoluna benzetmektedir. Zerdüştilere göre hayır ve şerrin iki mebde ve faili vardır. Hürmüz, hayır müvekkilidir... bütün iyilikler, ondadır. Ehrimen, şer müvekkilidir... bütün kötülükler de ondadır. H. Muhammed'den de "Kadere inananlar, bu ümmetin Mecusileridir" mealinde bir hadis rivayet edilmiştir. B.107"ye bakınız.

B:541-543. Bu beyitlerde suç işleyenden maksat, Adem Peygamberdir, melun olan da Şeytan'dır. Mesnevi, C.1, B.1250-1255, C.2, B.257-630"a da bakınız.

B:587-588. H.Muhammed'den böyle bir hadis rivayet edilmiştir.

B:591. Kur'an'ın 17. suresi olan Esra suresinin 14. ayetinde "Oku kitabını... bugün sana sorucu olarak bu yeter" denmektedir.

B:592-600. Sırat, Müslümanlığa göre cehennemün üstündeki kıldan ince, kılıçtan keskin bir köprüdür. Günahkarlarla kafirler, bunun üstünden geçerken cehenneme düşecekler, müminlerle sevaplılar, imanlarının kuvvetine ve sevaplarına göre sıradan göz açıp yumuncaya kadar bir müddet içinde, yahut yıldırım gibi, yürük at gibi yahut da sürüne sürüne geçeceklerdir. Bu köprü'nün öte tarafında cennet vardır. Cennet sekiz tanedir, cehennem yedi. Şeyh, adaleti sırata benzetiyor. Adalet, hikmet, iffet ve yiğitlik... yani bu dört sıfat, dört sırrıyla beraber sekiz olur. Adaletin bir tek zıddı vardır: Zulüm. Öbür üç sıfatı bir ileri gidişi, bir de geri kalışı, yani her birinin iki zıddı vardır. Hikmetin ilerisi saçma sapan söylenme, bir şeyin fazla üstüne düşmedir. Gerisi de hiç söylenmemek, hiçbir şeye aldırış etmemektir. İffetin fazlası şehvetten kesilmektir; azı da şehvete düşkünlüktür. Yiğitliğin ilerisi pek gözlülük, gerisi korkaklıktır. Hulasa her üç sıfatın ikişer zıddı altı olur. Adaletin zıddı olan zulümle yedi eder ki yedi cehennem budur. Yani bu dört sıfatla sıfatlanan cennetliktir, zıtlıklarıyla sıfatlanan cehennemlik.

B:613-614. Eskiler, unsurlarda tabiatlar kabul ettikleri gibi yıldızlarda da tabiatlar kabul ederlerdi. Şeyh, yıldızların tabiatını arızı – eğreti sayıyor. B.210"a da bakınız.

B:616. Nefsinatıka, insanın maneviyatıdır ki maddeden mücerret bir cevherdir. İnsandaki idrak ve Tanrı'yı bu maneviyatla olur.

B:647. "O gün, yani kıyamet günü gizli şeyler meydana çıkar" sure 66, Tarık, ayet 9.

B:663. 75. surenin (Kıyamet) 29. ayetinde ölüm hali anlatılırken "Ayak, ayağa dolaşır" denmektedir.

B:667. "Yeryüzünde ne varsa hepsi fanidir. Ancak ululuk ve büyüklük sahibi, Rabbinin hakikati kalır, o bakidir." Sure 55, Rahman, ayet 26-27. "İlk yaratıştan aciz mi kaldık ki ikinci defa yaratmadan aciz kalalım? Fakat onlar yeni yaratışta şüphe içindedirler." Sure 50, Kaf, ayet 15.

B:684. sofilerin bir kısmına göre insan, ölünce ruhu, hayatta iken yaptığı işlerin maneviyatından meydana gelen ve unsurlar aleminden olmayıp mücerretler aleminden olan misali bir bedene girer. Hatta bazılarınca cennet ve cehennem de budur.

B:694. "Rableri onları tertemiz şarapla suvarır." Sure 76, Dehr, ayet 21.

B:759. Kur'an'ın 20. suresi olan Taha suresinde Musa Peygamber'in kissası anlatılırken anasının onu bir sandığa koyup Nil'e atması emredildiği hikaye edilmekte ve "Onu sandığa koy, nehre at... nehir onu kıyıya götürür; onu bana ve ona düşman olan bulup alır, diye anana

vahyettik. Ona senin sevgi verdim, seni sevdim... seni göze aldım, görüp gözettim” denmektedir. Ayet 38-39.

B:785. Seb“al mesani, Fatiha – başlangıç suresidir. Sofiler, bu suredeki yedi ayeti, yüzdeki yedi siyah hatla tevil ederler: İki kaş, dört kirpik, bir saç Şeyh Mahmudu Şebusteri“nin bu beytinde ve 558. beyitten itibaren söze ve harflere verilen ehemmiyette açık Hurufilik temayülleri vardır. Zaten İsmaili mezhebinin tesiriyle sofilerde, bilhassa Mansur, İbni Seb“in ve Muhiddini Arabi gibi Vahdeti Vücutta ileri gidenlerin sayılarla harfler arasındaki münasebetler ve harflerin sırları hakkında garip kanatlar vardır. Bütün bunlar, asıl Hurufi mezhebini ve bu mezhebi kuran Fazlullahı Hurufi“yi (795/1392-3) hazırlayan amillerdir. Nokta risalesi sahibi Seyyit Aliyy-i Hemedani (786/1384-5) ile Mahmudu Şebusteri“ye bu soruları soran Emir Hüseyini“de de açık Hurufilik kanaatleri vardır. Hulasa Fazlullahi Hurufi, bütün bunlardan istifade etmiş ve sofilerin haruf telakkilerini sistemleştirip bu sistem dahilinde şeriat hükümlerini tevil ederek Hurufi mezhebini kurmuştur.

B:787. Tanrı, öyle bir Tanrı“dır ki gökleri ve yeryüzünü altı günde yarattı... hepsinden önce arş su üstündeydi, sonra hanginiz en iyi işte bulunacaksınız diye sizi yarattı. Ölümünden sonra yine dirileceksiniz dersene, kafirler, bu, apaçık bir sihir derler” Sure 11, Hud, Ayet 7.

B:803. Tanrı Nurdan alınmadır. B.205“in izahına bakınız.

B:805. Esra gecesi, Miraç gecesi demektir. B.197-199“un izahlarına bakınız.

B:836. Lamekan alemi, Mesnevi, C.2, B.612“ye bakınız.

B:847. Şatır, alay çavuşuna denir. Bunlar, hızlı yürürler ve başlarını dikerek salınırlardı.

B:848. Kızıl yüzle dar üstünde görünen Huseyn İbni Mansur“dur.

B:852. On katlı hırka, hırka, bu varlıktır. “On katlı” demekle beş zahiri, beş de batını duyguya işaret ediyor. Mesnevi, C.1, B.3576“ya bakınız.

B:859. Zünnar, Hıristiyan papazlarının, bilhassa Katoliklerin bellerine bağladıkları ve aşağıya doğru sarkan ucuna haç taktıkları yünden örme kuşaktır ki hizmet ve mücerretliğe, evlenmemeye delalet eder.

B:872. Bu ayet, Kur“an“ın 17. suresinin (Esra) 44. ayetidir. Meal itibariyle manası şudur: “Yedi kat gökle yeryüzü ve göklerde ve yerde ne varsa hep onu tespih eder. Hiçbir şey yoktur ki onu hamd ederek tespih etmesin, fakat siz tespihlerini anlayamazsınız... şüphe yok ki o, hilim sahibidir ve suçları örter, yarlıgar.”

B:873. “Tanrı, insanlardan hiç kimseye bir şey indirmede, bir şey vahyetmedi dedikleri zaman, Tanrı“yı, layık olduğu gibi ululamadılar. De ki: Musa“ya, insanlara nur olan ve doğru yolu gösteren Tevrat“ı kim indirdi? Onun kağıtlara, tomarlara yazıyor, halka çıkarıyor, fakat hükümlerinden çoğunu gizliyorsunuz... sizin de bilmediğiniz, babanızın da bilmediği şeyleri öğrendiniz; de ki: Onu indiren Allah“tır... sonra bırak onları, saçma sapan söylenmelerle oyalansın, oynasın dursunlar!” Sure 6., En“am, ayet 91.

B:877. Kur“an“ın 97. suresinin (Mülk) 2. ayetinden alınmadır.

B:880. “Ey İsrailoğulları, size verdiğim nimeti anın... ahdime vefa edin de ben de ahdinize vefa edeyim... korkun benden!” Sure 2, Bakara, ayet 4.

B:884. Mesih, İsa Peygamberin lakabıdır. Mesnevi, C.1, S.5, B.47“ye bakınız.

B:889. “Şeytan dedi ki: Beni rahmetinden uzaklaştırdın ya... ben de onları senin doğru yolundan azdırmaya savaşıyorum... bunun için tuzak kurar, oturur.. sonra onların önlerinden, arklarından, sağlarından, sollarından çıka gelirim. Onların çoğunu şükredici bulmazsın”

ayetleriyle (Sure 7, A"raf, 17, 17). "Şeytan, kan damarlarında dolaşır duru" hadisinden alınmadır.

B:892. Mesnevi, C.1, B.2455'e bakınız.

B:895. Mesh, çarpılma manasına gelir. Eski peygamberlerin zamanında, kötülükte bulunanlar, yaptıkları kötülüğe göre birdenbire hayvan şekline giriverirlermiş. Kur'an'ın 2. suresinin (Bakara) 63. ayetiyle 7. suresinin (A"raf) 166. ayetinde cumartesin gününe hürmet etmeyip o gün iş yapan İsrailoğullarının maymun oldukları, 5. suresinin (Maide) 60. ayetinde yine İsrailoğullarının bir kısmının çarpılarak maymun ve domuz şekline girdikleri anlatılır. Rivayete göre çarpılan adamın soyu türemezmiş. H. Muhammed zamanında bu azap kalkmış, fakat insanın maneviyatı çarpılır ve insan, adam şeklinde hayvan olabilirmiş. Bu çarpılma, halk rivayetlerine ve masallarına kadar girmiştir.

B:900-903. Ahir zamanda, yani kıyamete yakın bir çok "fitne-imtihan"lar olacağı, bunların en korkuncunun da Deccal olduğu H. Muhammed tarafından bildirilmiş ve Deccal'in şerrinden Tanrı'ya sığınılmıştır. Deccal, hadislerde tek gözlü olarak anlatılmıştır. Bunun bir de eşeği vardır. Tanrılık davasıyla çıkacak, yeryüzünü zulme boğacak, rivayet Şam'da Mehdi tarafından öldürülecek, İsa Peygamber de gökten inecektir. Deccal'dan önce birçok yalancıların, deccalların çıkacağı da hadislerde bildirilmiştir.

B:908. Mesnevi, C.1, B.224'e bakınız.

B:929. İsa Peygamber, Kur'an'ın 4. suresi olan Nisa suresinin 171. ayetinde "Şüphe yok Mesih olan Meryemoğlu İsa, Tanrı elçisidir ve Tanrı kelimesidir ki Meryem'e verildi ve Tanrı'dan bir ruhtu" diye övüldüğü gibi 2. surenin (Bakara) 86 ve 253., 5. surenin (Maide) 110. ayetlerinde İsa'nın "Ruhulkudüs"le kuvvetlendirdiği bildirilmektedir. 16.

surenin (Nahl) 104. ayetinde Ruhulkudüsün, iman edenleri imanında sabit kılmak üzere indiği anlatılmakta, 58. surenin (Mücadele) son ayeti olan 22. ayetinde de müminlerin Tanrı ruhuyla kuvvetlendirildiği söylenmektedir. 40 ve 42. surelerde vahiy ve Kur'an'ın 19. suresiyle 97. suresinde ruhtan, Cebrail'in kastedildiği anlaşılmaktadır (Meryem, Kadr, 17,4). Hulasa Müslümanlıkta "Ruhulkudüs" Cebrail adlı ulu melektir. Hıristiyanlardaysa "Ruhulkudüs – mukaddes, kutlu ruh" Tanrı'nın kudret sıfatıdır. Tanrı, onlarca öyle bir birdir ki üç suretle zuhur eder. Eb yani baba Allah, hayat sıfatıdır. Ruhulkudüs kudret, İsa da kelam sıfatıdır. Ruhulkudüs, İsa'da zuhur eden bir kudrettir. Sonradan müminlerde de bu sıfat zuhur eder... kerametleri, bu kudretle gösterirler. Cebrail kelimesinin de "Tanrı Kudret," manasına geldiğini kaydetmemiz gerekir.

B:927. Nasut; kulluk, şehadet ve halk alemidir; Lahut, Tanrı'lık ve gayp alemidir. Hıristiyanlarca İsa Peygamber, Tanrı'nın kelam sıfatının tecessüt ve zuhur etmesidir; bu suretle Lahut, Nasut suretinde görünmüştür. Bu üçlü telakki, yani hayat, kudret ve kelam sıfatlarının Tanrı oluşu, Meta İncil'inin son babı olan yirmi sekizinci babında bulunduğu gibi (19) Yohanna İncil'inin ilk babında da (14) İsa'nın kelam sıfatının zuhuru olduğu bildirmektedir (Lahut ve Nasut için B.169'un izahına da bakınız).

B:931. Aşağılık analar, dört unsurdur; yüce babalar da dokuz kat gök.

B:832. İsa'nın bu sözü söylediği İncil'de kayıtlıdır (Yohanna, on dördüncü bab. 12), Mesnevi, C.3,, S.8 B.81-84'te bakınız.

B:937. "Sur üfürüldü mü o gün onların arasında soy sop yoktur, birbirlerinin hallerini de sormazlar." Sure 23, Müminun, ayet 101.

B:940-952. Bu beyitlerde İsa Peygamberin evlenmediğinden bahsetmekte ve adeta evlenmemeyi tavsiye eylemektedir.

B:952. Hanif, doğru, Hakk'a meyil eden ve Hak'tan gayri her şeyden geçen manasına gelir. Kur'an'ın 2, 3, 4, 6, 10, 16 ve 30. surelerinde (Bakara, Ali İmran, Nisa, En'am, Yunus, Nahl ve Rum. Ayet 135, 67 ve 95, 125, 79 ve 161, 105, 120 ve 123, 30) İbrahim Peygamber, hanif diye övülmekte olduğu gibi 22. sureyle 98. surede (Hac ve Beyine, ayet 31, 5) bu kelime, Müslüman manasına kullanılmaktadır.

B:963. Bu beyitle, bu beyti takip eden beyitlerde meşhur Şeyh-i San'an hikayesine telmih vardır. Şeh'i San'an, dört yüz müridi olan bir şeyhtir. Bir gece rüyada Rum ülkesinde puta taptığını görüyor. Bunun ne demek olduğunu, bu rüyanın neye delalet ettiğini anlamak için dervişleriyle yola düşüyor ve Rum ülkesine geliyor. Rum diyarında bir gavur kızı görüp aşık oluyor. Akli başından giden Şeyh, kızı istiyor. Kız, Şeyh'e puta tapmasını, zünnar kuşanmasını teklif ediyor. Kızın tekliflerini kabul eden Şeyh-i San'an, Hıristiyan oluyor. Dervişler, kendisini bırakıp hacca gidiyorlar. Mekke'de, yine kendisiyle Rum ülkesine gitmemiş olan bir derviş hali anlıyor, öbür dervişleri irşad ediyor, hepsi de Tanrı'ya yalvarmaya başlıyorlar. Şeyh-i San'an da kıza nail olmak için domuz gütmektedir. Derviş, bir gece rüyada H. Muhammed'i görüyor. H. Muhammed, Şeyhe

şefaet ettiğini, tekrar imana geldiğini müjdeliyor. Bütün dervişler, tekrar Rum ülkesine gidiyorlar. Orada Şeyh'in tövbe ettiğini görüp alarak yola düşüyorlar. Bu sefer kız, bir rüya görüp peşlerine düşüyor ve onlarla buluşup Müslüman olarak ölüyor. Bu pek meşhur hikayeyi Attar "Mantıkuttayr"ın dördüncü makalesine almış ve 413 beyitle pek güzel anlatmıştır. Şeyh-i San'an, Yemen'liymiş ve adı da Abdürrazzak'ımış. Yunus Emre de bu Şeyh'ten çok bahseder.

B:964. Gavur oğlu, metinde "Tersabece" diye geçer. Lahici, "Tersabece" den maksat, her şeyden geçmiş, gerçek mücerretlik makamına ulaşmış ve ihatası bakımından küfürden ve görünebilecek, imandan da zuhur edebilecek bir hale gelmiş olan kamil mürşittir ki her an, tektir ve zamanın sahibi olan "Kütübülahtab – Kutupların Kutbu"dur. Manevi doğum bakımından o da her şeyden geçen ve hakiki mücerretlik makamına ulaşmış olan bir mürşide mensuptur, onun nispeti de aynı sıfatlarla sıfatlanmış olan başka birisinedir... bu suretle silsile,.. H.Muhammed'e kadar gider diyor. Abdurrahman Askeri'ye ait olan Melamiye-i Bayramiye'den meşhur Oğlan Şeyh İsmaili Maşuki'nin babası Pir Ali Alaeddin'in ahvalini hikaye eden tasavvufi bir kitapta "İnsanı kamilin ve gerçek evliyanın veçhinde bir nuru ilahi vardır. Ehlullah ana "Tersabece" deyü istilah etmişlerdir, Lamünakaşate filistilah" sözlerini görüyoruz. Gülşeni Raz'a takliden "Gülzar" adlı ve mesnevi tarzında tasavvufi bir kitap meydana getiren İbrahim Teni de

Şu buru kim veli yüzünde parlar

Bu dilde ana tersabeçe derler

Diyor (Nuruosmani nühası, 44, 7). Hülasa gavur oğlu, Kutup ve kutbun yüzündeki nurdur.